

Bill No. 3/07-08

83

2008-0237

विवाह पटलं सार समुच्चयः ज
पं पीताम्बर राम गौड - Edited by
कृष्णशंकर केशवराम ज्योतिर्विद.
निर्णयसाग्रेस, Bombay, 1935.

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

10

103

श्रीः ।

विवाहपटलम् ।

सारसमुच्चयः

ग्रंथोऽयं

सूर्यपुर(सुरत)स्थ ज्योतिर्विद्

कृष्णशंकर केशवराम रैक् इत्येतैः संपादितः.

Indira Gandhi National

सुबय्यां Arts

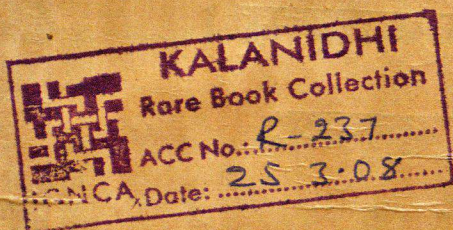
पाण्डुरङ्ग जावजी इत्येतैः

स्वीये “निर्णयसागरमुद्रणालये मुद्रयित्वा प्रकाशितः ।

प्रतयः १०००.

शकाब्दाः १८५६, सन १९३५.

133.5404

[All rights reserved by the publisher.]

Indira Gandhi National
Publisher :- Pandurang Jawaji, } 'Nirnaya-sagar' Press
Printer :- Ramchandra Yesu Shedje, } 26-28, Kolbhat Lane, Bom

SANS

133.5404

VIV

DATA ENTERED
Date 23/06/08

ॐ

विवाहपटलम् ।

सारसमुच्चयः ।

राशिकूटाध्यायः ॥ १ ॥

मंगलाचरणम्—

सुरासुरैर्वदितपादपद्मं शिवात्मजं भक्तजनस्य सिद्धिदम् ।
तं विघ्नराजं प्रणतोऽस्मि नित्यं वागीश्वरीं देवगुरुं हरिं तम् ॥ १ ॥

विश्वरूपेण यः साक्षात् श्रीविष्णुं ब्रह्मविद्गुरुम् ।

हृच्चित्तकस्य सुखदं तं मुकुन्दं नमाम्यहम् ॥ २ ॥

नानाशास्त्रोद्धृतं सारं वैद्यनाथेन यत्कृतम् ।

अन्यैश्च यद् गृहीतं तं वक्ष्ये सारसमुच्चयम् ॥ ३ ॥

वर्णविचारः—

मीनाद्वाह्मणपूर्वा वर्णाः कन्योत्तमो वरः श्रेष्ठः ।

मध्यस्थः समवर्णे नीचो हीनोद्भवः पुरुषः ॥ ४ ॥

राशिस्वरूपाणि । वराहमिहिरः—

मत्स्यौ घटी नृयुगलं सगदं सवीणं

चापी नरोऽश्वजघनो मकरो मृगास्यः ।

तौली ससस्यदहना प्लवगा च कन्या

शेषाः स्वनामसदृशाः खचराश्च सर्वे ॥ ५ ॥

राशिस्वभावः—

मेषो दैन्यमुपैति गर्वति वृषो नानामतिर्मन्मथः

शूराः कर्कटको धृतिर्वनपतेः कन्यात्र मायान्विता ।

सत्त्वं रज्जुतुला अलिर्मलिनता चापश्च पापाशयो
मौख्यं मकरे घटे चतुरता मीने च धीरा मतिः ॥ ६ ॥

वश्यविचारः—

वश्या मनुष्यजातेः सिंहं हित्वा जलोद्भवा भक्ष्याः ।
विसरीसृपाश्च सिंहस्यान्यं लोकात्परिज्ञेयम् ॥ ७ ॥

ताराविचारः—

जन्मतारा शुभा प्रोक्ता द्वाभ्यामेकक्षसंस्थिता ।
त्यक्त्वा त्रिपंचसप्ताख्या शेषोद्वाहे मिथः शुभा ॥ ८ ॥

॥ १ ॥ वरक्षार्द्राण्येद्यावत्कन्यर्क्षं वरभं पुनः ।

कन्यर्क्षान्नवहृच्छेषं त्रीष्वद्रिभमसत्स्मृतम् ॥ ९ ॥

योनिविचारः—

अश्वेभाजफणिद्वयं श्ववृषभुज्जेषोतवो मूषक—

श्वाखुगौः क्रमशस्ततोऽपि महिषी व्याघ्रः पुनः सैरिभी ।

व्याघ्रिणौ मृगमंडलौ कपिरथो बभ्रुद्वयं वानरः

सिंहोऽश्वो मृगराट् पशुश्च करटी योनिस्तु भानामियम् १०

माधवः—

गोव्याघ्रमश्वमहिषं नकुलं द्विजिह्व-

मोतून्दुरं हरिगजं मृगसारमेयम् ।

मेषप्लवंगमिदमन्यदपीह वैरं

त्याज्यं वधूपुरुषयोर्नृपभृत्ययोश्च ॥ ११ ॥

भोजदेवः—

अनुक्तेषु पुनः कल्प्यमृक्षेषु व्यवहारतः ।

बलावलं विचारज्ञैरभीष्टार्थस्य सिद्धये ॥ १२ ॥

हारीतः—

वश्ये योनौ वश्यवैरं च भक्ष्यं प्रोक्तं त्रेधा गर्गमुख्यैर्मुनीन्द्रैः ।
एवं ज्ञात्वा लोकतश्चितनीयं तज्ज्ञैर्यस्मात्सौख्यवृद्ध्यै नृनार्योः
राशिस्वामिनः—

मेषवृश्चिकयोभौमः कन्यामिथुनयोर्बुधः ।

शनिर्मकरकुंभेशो जीवो मीनधनुर्भृतोः ॥ १४ ॥

आस्फुजित्तौलिवृषयोश्चंद्रः कर्कटराशिपः ।

सिंहस्याधिपतिः सूर्यो नवांशानामधीश्वराः ॥ १५ ॥

जातके—

द्विर्द्वादशं त्रिकोणं च ग्रहमैत्रीयुतं शुभम् ।

योनिदोषो न चात्रास्ति इत्याहुः शौनकादयः ॥ १६ ॥

ग्रहमैत्रीविचारः । वराहमिहिरः—

शत्रू मंदसितौ समश्च शशिजो मित्राणि शेषा रवे-

स्तीक्ष्णांशुर्हिमरश्मिजश्च सुहृदः शेषाः समाः शीतगोः ।

जीवेदूष्णकराः कुजस्य सुहृदो ज्ञोऽरिः सितार्की समौ

मित्रे सूर्यसितौ बुधस्य हिमगुः शत्रुः समाश्चापरे ॥ १७ ॥

जीवे सौम्यसितावरी रविसुतो मध्योऽपरे त्वन्यथा

सौम्यार्की सुहृदौ समौ कुजगुरु शुक्रस्य शेषावरी ।

शुक्रज्ञौ सुहृदौ समः सुरगुरुः सौरस्य चान्येऽरय-

स्तत्काले च दर्शयिष्ये^{१३}सहजस्वा^{१३}त्येषु मित्रं स्थिताः ॥ १८ ॥

१ वराहमिहिरः—

मित्रमुदासीनोऽरिव्याख्याता ये निसर्गभावेन ।

तेऽधिसुहृन्मित्रसमास्तत्कालमुपस्थिताश्चिंत्याः ॥

मूलत्रिकोणं षष्ठं त्रिकोणं निर्धनैकराशिसप्तमगाः ।

एकैकस्य यथोक्तं भवंति तात्कालिका रिपवः ॥

ग्रहमैत्रीगुणाः पंच द्वे शुभे द्विशुभप्रदे ।
 सममेकं बुधैर्ज्ञेयं बलाबलविचारणे ॥ १९ ॥
 आयुष्यं प्रथमे प्रीतिर्द्वितीयेऽन्यत्समे समम् ।
 चतुर्थे मानसं वैरमायुर्हीयेत पंचमे ॥ २० ॥

गणविचारः—

पूषानिलाश्विनो मित्रविष्णुचंद्रार्कदैवतम् ।
 पुनर्वसुद्वयं प्रोक्तं मुनिभिर्देवतागणे ॥ २१ ॥
 पूर्वात्रीण्युत्तरात्रीणि रोहिणी भरणी तथा ।
 आर्द्रैतानि मनुष्याणां गणः प्रोक्तो मनीषिभिः ॥ २२ ॥
 चित्रा ज्येष्ठा धनिष्ठा च विशाखामूलकृत्तिकाः ।
 शततारामघाश्लेषा आसुरो गण उच्यते ॥ २३ ॥

ब्रह्मगुप्तः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्रीतिः स्ववर्गे नरदेवयोश्च मैत्री कलिः स्यात्सुररक्षसोश्च ।
 मृत्युर्भवेद्राक्षसमर्त्ययोश्च कलत्रमित्रस्वगृहेषु चिंत्यम् ॥ २४ ॥

गर्गः—

प्रीतिरायुर्गणे चैके प्रीतिः स्यान्नरदेवयोः ।
 अमरासुरयोर्युद्धं मृत्युः स्यान्नरदैत्ययोः ॥ २५ ॥

श्रीपतिः—

प्रीतिः स्मृतैकगणयोरुभयोर्नृनार्योः
 सा मध्यमा नरमरुद्गणयोः सदैव ।

रक्षेगणेन सह देवगणस्य वैरं

मृत्युर्निशाचरगणो नृगणस्य नूनम् ॥ २६ ॥

रक्षोगणो यदा पुंसः कन्या भवति मानवी ।

केऽपीच्छन्ति तदोद्वाहं व्यस्तं कोऽपीह नेच्छति ॥ २७ ॥

विशेषविचारः । भृगुः—

यदा तीव्रगणा नारी नरो नरगणो भवेत् ।

तदोद्वाहो न कर्तव्यो यस्माद्वैधव्यदो ध्रुवम् ॥ २८ ॥

रक्षोमनुष्यर्क्षजयोर्नार्योः

सद्राशिकूटे च भयोनिशुद्धौ ।

उद्वाहमिच्छन्ति हि धर्मसिद्धौ

भेशारिभावेऽपि पुनर्मुनीन्द्राः ॥ २९ ॥

हरिदेवः—

रक्षोगणो यदि वरो नृगणा कुमारी

सद्राशिकूटखगमैत्रभयोनिशुद्धौ ।

यद्यस्ति तत्र शुभदं करपीडनं स्या-

द्वामभ्रुवां न हि यदा खलु नाडियोगः ॥ ३० ॥

गर्गः—

रक्षोगणो यदा पुंसः कुमारी नृगणा भवेत् ।

सद्रकूटः खगप्रीतिर्योनिशुद्धिः शुभं तदा ॥ ३१ ॥

वराहः—

तीव्रपुंसमनुजा च कन्यका सद्रकूटखगयोश्च मित्रता ।

नाडियोनिषु विशुद्धिता यदा धर्मकामधनवृद्धये तदा ॥ ३२ ॥

सप्तर्षयः—

एकग्रहोद्भवानां भवति विवाहः सुखार्थसंपत्तयै ।

यद्युभयोरेकर्क्षं न भवति यदि वांशको नैकः ॥ ३३ ॥

भोजदेवः—

एकराशौ धनापत्यसौभाग्यजननः स्मृतः ।

एकर्क्षे यदि चैकांशे विवाहो न प्रशस्यते ॥ ३४ ॥

श्रीपतिः—

कुर्यात्सौभाग्यवित्ताप्तिमेकराशौ करग्रहः ।

शस्यते नैकमे कैश्चिदेकांशे नेष्यते परैः ॥ ३५ ॥

हरिदेवः—

एकराशिषु करग्रहः पृथग्भे सुतार्थसुखभर्तृमानदः ।

एकमे न शुभदो मृतिप्रदो नैकभांश उदितः पुरातनैः ॥ ३६ ॥

ब्रह्मगुप्तः—

एकराशौ पृथग्भे भवेदुत्तमं तद्वदेवान्यभागे भवेन्मध्यमम् ।

एकभागे त्वनिष्टं हि पाणिग्रहं वर्णयंत्यत्र योषित्सु पुंसः सदा ॥

विशेषश्च—

दंपत्योरेकराशौ चेद्भिन्नपादैकभं यदि ।

विवाहं शुभदं प्राहुर्वसिष्ठासितदेवलाः ॥ ३८ ॥

सप्तर्षयः—

अभिन्नराशौ यदि भिन्नमृक्षं विवाहमिच्छन्ति हि शौनकाद्याः ।

प्रीतिस्तयो रोहिणिकृत्तिका चेन्न नाडिदोषो न गणोत्थदोषः ॥

वह्निप्रजापश्च मृदादितिश्च अर्यम्णहस्तोऽप्यनिलाग्निसर्पाः ।

विशेषविष्णूवरुणाजपं च एकाधिराशौ न च नाडिदोषः ४०

लल्लुः—

प्रीतिवित्तसुखदः करग्रहस्त्वेकराशिरिह भिन्नभं भवेत् ।

वारुणाजचरणं यदा तदा नाडिदोषगणजौ न दोषदौ ॥ ४१ ॥

वामदेवः—

स्त्रीपुंसोरेकराशिश्चेत्पृथग्मृक्षं यदा भवेत् ।

वसिष्ठोक्तेविवाहः स्याद्गणनाडी न दोषदौ ॥ ४२ ॥

अष्टधामैत्री । लघुगर्गः—

एकराशौ पृथग्धिष्ये विवाहः शुभदो भवेत् ।

॥ ४३ ॥ नाडीदोषो न चात्रास्ति दंपत्योश्च चिरायुषम् ॥ ४३ ॥

शुभाशुभे भकूटे स्यान्नाडीयोगस्तु मृत्युदः ।

एकराशिं विना प्राहुर्वसिष्ठासितदेवलाः ॥ ४४ ॥

सद्राशिकूटं ग्रहमित्रता च वर्णोऽथ वश्यं च विचिंत्य राशेः ।
ऋक्षस्य नाडीगणयोनितारामैत्री विचार्याऽष्टविधा विवाहे ४५

लक्ष्मीधरस्तु विशेषमाह—

योनिनाडीगणक्षादिवश्यमैत्रीस्वभावजाः ।

तारावर्णविशुद्धिश्च प्रीतिरष्टविधा स्मृता ॥ ४६ ॥

राशिकूटखगमैत्रितारकायोनिनाडिगणवर्णशुद्धया ।

राशिर्वश्यवरदूरतादिभिः प्रीतिभिर्दशगुणाः प्रकीर्तिताः ४७

ग्रंथांतरेऽपि—

मैत्री ग्रहाणामथ राशिकूटं नाडीप्रभेदौ गणवर्गताराः ।

भयोनिशुद्धिर्वधुदूरता च वर्णो वशित्वं दशधा प्रदिष्टम् ४८

एकराशौ पृथग्धिष्ये लभेयुर्दशधा गुणाः ।

एकनाड्यादिभिर्दोषैर्नारिष्टं प्राह भागुरिः ॥ ४९ ॥

राशिकूटभवनाधिपमैत्रीतारकागणविशुद्धिविनाड्यः ।

वर्णशुद्धिरुडुयोनिभवश्ये पाणिपीडनविधौ खलु चिंत्यम् ५०

राशिकूटं गणो मैत्री वर्णोऽथ वश्यतारके ।

नाडी योनिर्वधुदूरं वर्णाश्चेति गुणा दश ॥ ५१ ॥

वश्यं वर्णो भकूटं च मैत्री च वरदूरकम् ।

नाडियोनिगणास्तारा बलभत्वं गुणा दश ॥ ५२ ॥

बलभत्वकथनं श्रीपतिः—

षट् पौष्णतो द्वादश शांकराच्च पौरंदराद्भानि नव क्रमेण ।

पूर्वार्धमध्यापरभागयुंजि चिरंतनज्यौतिषिकैः स्मृतानि ॥ ५३ ॥

पूर्वभागयुजि भे पतिः प्रियो योषितामपरभागयोगिनि ।
स्त्री नृणां भवति मध्ययोगिनि प्रेम नूनमुभयोः परस्परम् ५४
पराशरस्तु विशेषमाह—

स्त्रीग्रहैर्बलभा नारी पुंग्रहैर्बलभो नरः ।
सबलैरुभयोः प्रीतिः सर्वथा स्यात्करग्रहे ॥ ५५ ॥

महादेवः—

भकूटमैत्री खलु वश्यवर्णौ राशेर्गुणाः पंचमकं च दूरम् ।
नाडी गणो योनियुता च तारा सबलभा चेति वदन्ति सन्तः ५६

अन्यच्च—

नाडीमैत्री द्विजस्योक्ता गणवर्णौ च बाहुजे ।
वैश्यस्य राशिदूरं च योनिवर्णौ च शूद्रजे ॥ ५७ ॥
यस्य वर्णाधिका नारी तस्या भर्ता न जीवति ।
यदि जीवति भर्ताऽस्याः पुत्रस्तस्या न जीवति ॥ ५८ ॥

भोजराजः—

उत्तमां वर्जयेत्कन्यां विवाहसुहृदंबुभम् ।
धनायुः क्षीयते तेजो योऽधिकां वरयेत्स्त्रियम् ॥ ५९ ॥
पूर्वपंचकमेकानां शेषद्वययुतं शुभम् ।
भाव्यं षडष्टके नाडी योगो वा गुणसप्तकम् ॥ ६० ॥
तृतीयलाभं कुलवृद्धयेऽपि बंधुर्दशाख्यं धनपुत्रकारि ।
पुंस्त्री मिथः सप्तमकः सुखायुस्तथैकराशेरपि नान्यदोषः ६१

१ पुरुषा रविगुरुभौमा नपुंसकाख्यौ बुधार्कपुत्रौ च ।

नायौ भृगुचंद्रमसौ ग्रहस्वभावास्त्रिधा प्रोक्ताः ॥ १ ॥

राशिकूटाख्यसन्नाडी गणयोनिः समित्रता ।

तारा स्त्रीदूरवश्यानि दंपत्योः सद्गुणाष्टकम् ॥ ६२ ॥

शुभौ द्विर्द्वादशौ—

मेषझषौ वृषमिथुनौ कर्कहरी घटमृगौ तुलाकन्ये ।

हरिषष्ठौ धन्वलिक्कौ श्रेष्ठौ द्विर्द्वादशौ राशी ॥ ६३ ॥

षडष्टकविषये वृत्तशतेऽपि—

सिंहो मीनयुतस्तुलायुतवृषो धन्वी कुलीरान्वितः

कुंभः कन्यकया युतोऽथ मकरो द्वंद्वान्वितोऽजोऽलिना ।

योगेष्वेषु षडष्टकेष्वपि शुभः पाणिग्रहः स्याद्यदा

प्रागुक्तं च गणत्रयं वशगृहं तारानुकूल्यं भवेत् ॥ ६४ ॥

अन्यत्रापि—

मीनालिभ्यां युते कीटे कुंभे मिथुनसंयुते ।

मकरे कन्यकायुक्ते कुर्याद्वै नवपंचमम् ॥ ६५ ॥

द्विषष्ठाभ्यां समो राशिर्विषमोऽष्टव्ययान्वितः ।

शुभो विलोमतो नेष्टः सिंहोऽपीष्टो बलान्वितः ॥ ६६ ॥

विप्राणां दशकूटं स्यात्क्षत्रियाणां तथाष्टकम् ।

वैश्यानां कूटषट्कं च शेषाणां तु चतुष्टयम् ॥ ६७ ॥

दुष्टं भकूटं ग्रहमैत्रियुक्तं शुभं भवेद्यद्यपि योनिवैरम् ।

योनौ विहीनं गणमैत्रियुक्तं सुतायुरारोग्यकरं नृनार्योः ॥ ६८ ॥

पुंराशिः स्त्रीराशेर्द्वादशनवमाष्टमो यदा भवति ।

मध्यमयोस्तूभययोः समसुहृदोर्मित्रयोः सुखावाप्त्यै ॥ ६९ ॥

• गर्गमुकुन्दौ—

कन्यर्क्षाद्वरभं दूरं कन्यादूरमुदीरितम् ।

सुखप्रदं विवाहे स्याद् व्यस्तं दुःखप्रदायकम् ॥ ७० ॥

कन्यादूरं वरश्रेष्ठं वरदूरं न कारयेत् ।

ग्रहतारकयोर्मैत्र्ये वरदूरं न दोषकृत् ॥ ७१ ॥

कन्यभाद्वरभमष्टमं यदि द्वादशं च नवमं सुखावहम् ।

स्यात्क्रमादुभयमित्रयोर्यदि मध्ययोः सुहृदमध्ययोः शुभम् ७२

सङ्गकूटगणयोनिनाडिकापुंसखेटखलु वैरि चांगना ।

ईदृशेन यदि पाणिपीडनं पुंस्त्रियोरिह सुखायुषोर्भवेत् ॥ ७३ ॥

नान्वेष्या ग्रहयोर्मैत्री चतुर्थे दशमे विदुः ।

तृतीयैकादशे तद्वदर्याश्चोभयसप्तमे ॥ ७४ ॥

तृतीयैकादशे चैव चतुर्थे दशमेऽपि वा ।

ग्रहमैत्रीं विना कुर्यात्तथैव समसप्तके ॥ ७५ ॥

भेशारिभावे गणवृत्त्यभावे नाडीसमाजे प्रकृतो विवाहः ।

भवेत्सुतप्रीतिसुखायुराष्ट्यै सद्राशिकूटे जगुरेवमन्ये ॥ ७६ ॥

योनिर्न राशिर्न गणो न नाडी द्विर्द्वादशे चैव षडष्टके च ।

एकाधिपत्यं यदि चैकराशिमैत्र्यां ग्रहाणां शुभदो विवाहः ७७

वैरं महातं यदि योनिजं भवेन्मृतिप्रदं स्याद्यदि खेटवैरम् ।

योनौ गणाच्चेदनुकूलता स्याच्छुभो विवाहो यदि खेटवैरम् ७८

वसिष्ठः—

कन्यर्क्षतो रिप्फनवाष्टमं भं स्याच्चेद्वरस्यार्थसुखायुराष्ट्यै ।

तद्राशिनाथौ सुहृदौ समौ वा सुहृत्समौ वा तदतीव शस्तम् ७९

तृतीयलाभे समसप्तके च परस्परं व्योमचतुर्थके वा ।

कुलद्वयामंदसुखार्थपुत्रसौभाग्यसत्कीर्तिफलानि च स्युः ८०

महेश्वरः—

पंचत्वं ह्यथवा वियोगकलहौ राशयोस्तु षट्पाष्टके

वैपुत्र्यं नवपंचमे विधनता द्विर्द्वादशे जायते ।

शेषेष्वर्थसुखात्मजाः सुपशवः स्यादेकनाडी न चेद्
दंपत्योर्भगणौ निषिद्धफलदौ वैरं भयोन्योस्तथा ॥८१॥

गदाधरः—

राशिकूटे शुभे लब्धे ग्रहमैत्रीं न चिंतयेत् ।
अलाभे राशिकूटस्य ग्रहमैत्रीं विचिंतयेत् ॥ ८२ ॥
कन्यकाभवनतो वरराशिर्द्वादशाष्टनवमो गुणयुक्तः ।
पाणिपीडनविधौ यदि कुर्यादन्यथा निधनमेति वियोगम् ८३
कन्यक्षतो रिप्फनवाष्टमं भं स्याच्चेद्वरस्यार्थसुतायुराष्ट्यै ।
तद्देशयोश्चेत्सममित्रवृत्त्योर्मध्यस्थमैत्री च यदाह सत्यः ॥८४॥

षट्काष्टकेऽनपत्यत्वं नवपंचमयोस्तथा ।

नैःस्वं द्विर्द्वादशे प्रोक्तं कन्यादूरं सुशोभनम् ॥८५॥

भोजदेवः—

भवनैकाधिपत्यादौ केऽपीच्छंति करग्रहम् ।

द्विर्द्वादशे त्रिकोणे च न कदाचित्पडष्टके ॥ ८६ ॥

चिंतामणौ—

एकाधिपत्यं ह्युभयोः सुहृत्त्वं नाडी मिथस्तारकशुद्धियुक्तम् ।
विहाय षट्काष्टकमन्ययोः स्यात्पाणिग्रहः सौख्यकरो नृनार्योः ॥

महेश्वरः—

मित्रत्वं ग्रहयोश्च पंचनवमे द्विर्द्वादशे चेद्भवे-

देको वाधिपतिः परस्परशुभा तारा शुभं स्यात्तदा ॥८८॥

वश्याद्यैः पंचभिर्युक्तं गुणैः षट्काष्टकं शुभम् ।

यदि नाडीविशुद्धिः स्यादुद्वाहः सौख्यदस्तदा ॥८९॥

लक्ष्मीधरः—

वश्यं राश्योर्योनिनाडीगणानां

शुद्धा तारा मैत्र्यमेवं मिथः स्यात् ।

एकेशत्वं खेटयोर्वानुकूल्यं

यस्मिन्नार्याः प्राहुरिष्टं षडष्टे ॥ ९० ॥

षट्पाष्टकेऽपि कर्तव्यं नृनार्योः पाणिपीडनम् ।

अश्लेषामूलयोः सौम्यस्वात्योः श्रवणसौम्ययोः ॥ ९१ ॥

चित्राश्रवणयोश्चेति कैश्चित्प्रोक्तं चतुष्टयम् ।

गुर्वकेशं कुजैकेशं प्रकर्तव्यं तदा बुधैः ॥ ९२ ॥

मित्रत्वे वश्यत्वे चैकेशत्वे च तारकामैत्र्याम् ।

षट्पाष्टकेऽपि कार्यो विवाह इति शौनकेनोक्तम् ॥ ९३ ॥

श्रीपतिः—

भवनपतिसुहृत्त्वं स्यात्तथैकाधिपत्यं

यदि भवति न वशित्वं चैकषट्पाष्टकेऽपि ।

शुभकृदिह विवाहोऽन्योन्यताराविशुद्धौ

यदि खलु फणिचक्रे स्यान्न नाडीसमाजः ॥ ९४ ॥

व्यवहारसारे—

मित्रता यदि भनाथयोर्द्वयोरेक एव यदि नायको द्वयोः ।

वश्यराशिरपि शुद्धतारका प्राहुरिष्टमषडष्टके शुभम् ॥ ९५ ॥

नाडिवश्यगणयोनितारकाशुद्धिमैत्रखगयोस्तथैकपम् ।

जायते यदि षडष्टके तथा पुंस्त्रियोः खलु चिरायुषे भवेत् ९६

वृषकर्किमीनकन्यावृश्चिकमकराः स्वषष्ठसंयुक्ताः ।

दंपत्योः ग्रीतिकराः स्वाष्टमयुक्तास्तु मृतिकरास्तेऽपि ॥ ९७ ॥

मुकुन्दः—

मकरसकेसरिमेषयुवत्या तुलसहमीनकुलीरघटी च ।

वृषधनवृश्चिकमन्मथयोगे मृत्युषडष्टकमरणवियोगः ॥ ९८ ॥

लक्ष्मीधरः—

ग्रहमैत्री मिथस्ताराशुद्धिर्नाडी च वश्यता ।

विरुद्धभे वरे दूरे प्रकर्तव्यः करग्रहः ॥ ९९ ॥

वराहमिहिरः—

वर्णो वश्यं तारा योनिग्रहगणभकूटनाडीभिः ।

पाणिग्रहणे प्रोक्तं यथोत्तरं तत्तु बलयुक्तम् ॥ १०० ॥

न वर्णशुद्धिर्न गणो न योनिर्द्विर्द्वादशे चैव षडष्टकेऽपि ।

वरेऽपि दूरे यदि वा त्रिकोणे मैत्री यदि स्याच्छुभदो विवाहः १

द्विर्द्वादशे वा नवपंचमे वा षडष्टके वापि वरेऽपि दूरे ।

गणो न वर्णो नच योनिशुद्धिः स्यात्खेटमैत्र्यां शुभदो विवाहः २

नाडीविचारः—

दास्रक्षात्फणिचक्रे त्रिनाडिके नाडिकायोगः ।

दंपत्योर्ऋक्षाभ्यां नाडीयोगे विनिर्दिशेन्मरणम् ॥ ३ ॥

हारीतः—

द्व्यंघ्रिभे त्र्यंघ्रिभे कन्या जाताया गणयेत्क्रमात् ।

बह्निभादिंदुभान्नाडी चतुःपंचसु पर्वसु ॥ १०४ ॥

हीनं षोडशभिर्भेदैर्मध्यमं तु गर्जेदुभिः ।

विंशत्यास्तु भवेदूर्ध्वं राशिकूटं शुभं भवेत् ॥ १०५ ॥

वृद्धगर्गः—

जांगले तु चतुर्माला पांचाले पंचमालिका ।

त्रिमाला सर्वदेशेषु विवाहेषु निजं मतम् ॥ १०६ ॥

मुकुंदः—

नाडीयोगे मरणं तद्वत्तु षडष्टके नूनम् ।

जन्मर्क्षे वैधव्यं ग्रहवेधे चोभयं भवति ॥ १०७ ॥

बृहस्पतिः—

सर्वेष्वप्येकनाडी स्याद्राशिकूटेषु मृत्युदा ।

अखिलेषु विषं यद्वद्युक्तं भक्ष्येषु देहिनाम् ॥ १०८ ॥

श्रीधरः—

नभोगारिभावं हरेत्सद्भूकूटं

तथा खेटमैत्री विरुद्धं भकूटम् ।

सदा नाशयत्येकनाडीसमाजो

भकूटादिकात्सप्त भेदान्प्रशस्तान् ॥ १०९ ॥

एकनक्षत्रजातानां नाडीदोषो न विद्यते ।

मित्रर्क्षमेकराशौ चेद्वदपत्योः प्रीतिवर्धनम् ॥ ११० ॥

दंपत्योर्निधनं वाच्यमेकनाडीस्थधिष्ण्ययोः ।

त्रिपंचसप्तभिः क्लेशो भीरुभाद्वरतारके ॥ १११ ॥

सेव्यसेवकयोस्तद्वृहत्स्वामिनोरपि ।

परस्परं मित्रयोश्च नाडी ह्येका प्रशस्यते ॥ ११२ ॥

एकनक्षत्रजातानां परेषां प्रीतिरुत्तमा ।

दंपत्योर्निधनं वाच्यं पुत्रो जातो रिपुर्भवेत् ॥ ११३ ॥

इति श्रीशार्ङ्गयसारसमुच्चये विवाहपटले राशिकूटाध्यायः

प्रथमः ॥ १ ॥

वरणाध्यायः ॥ २ ॥

कन्यावरणम्—

रम्यप्रदेशे सुखपीठसंस्थं सांवत्सरं शुद्धमनाः प्रणम्य ।

प्रष्टा सतांबूलफलप्रसूनः पृच्छेत्सदा साक्षतपूर्णपात्रः ॥ १ ॥

प्रष्टा मणिकनकयुतैः फलकुसुमै राशिचक्रमभ्यर्च्य ।

पृच्छेद्यथामिलषितं भक्त्या विनयान्वितः पुरुषः ॥ २ ॥

संपूज्य ज्यौतिषिकं पृच्छेदथ तेन शास्त्रतो दृष्टम् ।
प्रष्टा निमित्तलगादिभिः शुभाशुभफलं वाच्यम् ॥ ३ ॥

जातकनिमित्तशुद्धां शुभलक्षणलक्षितां कुलोद्भूताम् ।
वरयेत्सुतसौख्यार्थी यवीयसीं कन्यकामिष्टाम् ॥ ४ ॥

सुरभिकुसुमगंधैः पूजयित्वा द्विजेंद्रान्
शुभतिथिकरणर्क्षे दैववित्संप्रदिष्टे ।

उभयकुलविशुद्धे ज्ञातिशीलस्वरूपे

प्रथमवयसि दद्यात्कन्यकां यौवनस्थे ॥ ५ ॥

कुलं च शीलं च वपुर्वयश्च वित्तं च विद्या च सनाथता च ।
एते वरे सप्त गुणाः परीक्ष्य देया सुता शेषमर्चितनीयम् ॥ ६ ॥

ज्ञातिर्विद्या वयः शीलमारोग्यं बहुपुत्रता ।

अर्थित्वं वित्तसामर्थ्यमष्टावेते वरे गुणाः ॥ ७ ॥

दूरस्थानामविद्यानां मोक्षधर्मानुवर्तिनाम् ।

शूराणां निर्धनानां च न देया कन्यका बुधैः ॥ ८ ॥

नातिदूरे समीपे च नात्याढ्ये नातिदुर्बले ।

वृत्तिहीने च मूर्खे च षट्सु कन्या न दीयते ॥ ९ ॥

पूर्वाश्रवणधनिष्ठामित्रानिलवह्निवैश्वदेवेषु ।

कुर्यात्कन्यावरणं वदन्ति केचिद्विवाहर्क्षे ॥ १० ॥

वपुः शीलं कुलं वित्तं वयो विद्या सनाथता ।

एतानि यस्य विद्यन्ते तस्मै देया निजा सुता ॥ ११ ॥

मूर्खनिर्धनदूरस्थशूरमोक्षाभिलाषिणाम् ।

त्रिगुणाधिकवर्षाणां नापि देया च कन्यका ॥ १२ ॥

विवेकविलासग्रंथे—

धीधर्मचतुष्टयैः सौम्यैः क्रूरैस्त्रिषष्टलाभगतैः ।

उपचयसंस्थे च गुरौ कन्यावरणं प्रशंसन्ति ॥ १३ ॥

धीधर्मकेंद्रेषु शुभैरशुभैरुयायारिगैर्गुराबुद्धे ।

शस्तं कन्यादानं शोभनलगादते विवाहसमम् ॥ १४ ॥

श्रीपतिः—

कन्याप्रदानमाचार्यैर्विवाहसदृशं मतम् ।

विना लग्नगुणैर्नाह वसिष्ठो नारदो मुनिः ॥ १५ ॥

सर्वसंमते—

अव्यंगेऽपतितेऽक्रूरे स्नाते स्नातामरोगिणीम् ।

तत्कालोपस्थिते कन्यां पिता तुभ्यं प्रदास्यति ॥ १५ ॥

कन्यर्क्षात्पंचमे जीवे नवमे सप्तमेऽर्थगे ।

वामे च सुतसौख्याप्तिरायुरारोग्यसंपदः ॥ १७ ॥

गर्गः—

द्वादशदशमचतुर्थे जन्मनि षष्ठाष्टमे तृतीयेऽपि ।

प्राप्ता पाणिग्रहणं जीवे वैधव्यमाप्नोति ॥ १८ ॥

रवौ गुरौ वा विषमास्पदस्थे स्त्रियो विपर्यस्तफलं लभन्ते ।

वराग्र्यलाभे च तथातिकाले पूजाभिषेकैः शुभदो विवाहः १९

मांडव्यः—

जन्मत्रिषष्टदशमस्थगुरोः सुराणां

कन्यर्क्षतः श्रुतिपुराणविधेस्तु कार्या ।

पूजांत्यरंध्रसुखभे १२।८।४ द्विगुणा विवाहे

कालः स्मृतौ हि कथितो न हि लघनीयः ॥ २० ॥

कालात्ययान्मंडलभंगभीतेर्वरप्रलोभाद्वयवेश्मगो गुरुः ।
 शुभप्रदः स्याद्विगुणार्चितोऽसौ न चाष्टमो लक्षगुणैः प्रपूजितः
 देवेज्यो यदि शुभदो वर्षे त्वेकादशे च कन्यायाः ।
 कथयति यदि वाऽशुद्धिं स भवति वै ब्रह्महा गणकः ॥२२॥

वृद्धगर्गः—

यदा गुरुर्नैधनगो विवाहे सुखार्थलाभाय भवेद्वधूनाम् ।
 पूजा यदि स्यात्त्रिगुणा प्रदिष्टा प्रदानतौल्ये च विलग्नगेऽहि २३
 सर्वसंमते—

व्ययत्रिदिग्बन्धुमृतिस्थितोऽपि स्त्रियो धनास्तांकसुतायगैश्चेत् ।
 विद्धो ग्रहैर्देवपुरोहितश्च शुभप्रदश्चेति वसिष्ठ आह ॥ २४ ॥

विवाहं व्रतबंधं च कुर्यादब्दे सदाष्टमे ।

अत ऊर्ध्वं न शस्तौ तौ तस्माच्छुद्धिरकारणम् ॥२५॥
 इति श्रीशार्ङ्गीयसारसमुच्चये विवाहपटले वरणाध्यायो
 द्वितीयः समाप्तः ॥ २ ॥

॥ नानादोषदेशाचारनिर्णयाध्यायः ॥ ३ ॥

राशिकरणम्—

प्रत्यङ्मुखः सन्निविधैः फलैस्तामभ्यर्च्य तत्र श्रुतिमंत्रपाठैः ।
 प्राचीदिगास्यां वरयेत्सुभूषां मंद्राद्यघोषैर्मनुवर्त्मनि स्थः ॥१॥
 आरुह्य राशिं शिवतंदुलानामन्योन्यवक्राभिविलोकनेन ।
 कृत्वांजलिं पूर्णफलाक्षतैश्च पश्चाद्वरं पूर्वत एव कन्याम् ॥२॥

अतिचारविचारः—

• वामदेवः—

सर्वे ग्रहा विकृतिनो दद्युः सांसृष्टिकं फलम् ।

अतिचारे च वक्रे च दद्यात्पूर्णं फलं गुरुः ॥ ३ ॥

विवा० २

वक्रे वाप्यतिचारे वाप्यक्रमेण गतो गुरुः ।

फलं पूर्वगृहेषूक्तं नीचे वाऽरिगृहेऽपि वा ॥ ४ ॥

गर्गः—

यदा गुरुः पूर्वगृहस्थितः संस्ततोऽन्यराशावतिचारितोऽपि ।
स सर्वसिद्ध्यर्थमृषिप्रदिष्टं दद्यात्फलं पूर्वगृहे यदुक्तम् ॥ ५ ॥
वक्रेऽतिचारे चरतां ग्रहाणां शुभाशुभार्थं भवतीह लोके ।
फलं प्रयच्छन्ति तथैव मर्त्यो यो यत्र संस्थो मुनिसंप्रवादः ६ (?)

यवनः—

अतिचारे च वक्रे च यो यत्रावस्थितो ग्रहः ।
स तद्राशिफलः प्रोक्तो वराहमिहरोऽवदत् ॥ ७ ॥
यस्मिन् गृहे स्थितो दीपस्तत्रोद्योतं करोति वै ।
एवं ग्रहोऽपि यत्र स्यात्तत्रैव फलदः स्मृतः ॥ ८ ॥
अतिचारगताः खेडास्तथा वक्रगताश्च ये ।
पूर्वराशिफला ज्ञेया वर्जयित्वा बृहस्पतिम् ॥ ९ ॥

सर्वसंमते रत्नकोशे—

पक्षं दशाहं च तथा त्रिपक्षं मासत्रिभागं खलु षट् च मासान् ।
भौमादिखेडास्त्वतिचारवक्रा दद्युः फलं पूर्वगृहे यदुक्तम् १०

देशपरत्वेन ग्रहानुकूल्यं गर्गः—

पक्षं दशाहं मासं च दशाहं मासपंचकम् ।

वक्रेऽतिचारे भौमाद्याः पूर्वराशिफलप्रदाः ॥ ११ ॥

हरिदेवः—

गौडाः प्रशस्तमिनमेव विवाहकाले

वाञ्छन्ति दक्षिणभवाः शुभदं सुरेज्यम् ।

लत्ता सुराष्ट्रविषये परिवर्जनीया

हूणे खशे च परिवर्ज्य उपग्रहः स्यात् ॥ १२ ॥

वराहः—

ताराबलं माधवमाथुरीया वदन्ति तारेंदुफलं सुमद्राः ।

सौराष्ट्रिकाः पश्चिमदिक्स्थिताश्च सोमार्कताराप्रभवं वदन्ति १३

श्रीपतिः—

विरुद्धयोगास्तिथिवारजाता नक्षत्रवारप्रभवाश्च ये स्युः ।

हूणेषु वंगेषु खशेषु वर्ज्याः शेषेषु देशेषु न ते निषिद्धाः ॥ १४ ॥

नक्षत्रवारजा योगास्तिथिवारोद्भवाश्च ये ।

हूणवंगखशेष्वेव वर्जनीयाः सदा बुधैः ॥ १५ ॥

पाराशरः—

वारर्क्षतिथियोगेषु यात्रामेव च वर्जयेत् ।

विवाहादीनि वै कुर्यात् गर्गादीनामिदं मतम् ॥ १६ ॥

वसिष्ठः—

ग्रहर्क्षयोगास्तिथिवारयोगाः शुभाशुभा ये कथिताः प्रभूताः ।

वंगेषु ते प्रोक्तफला भवन्ति नान्येषु देशेषु विचिन्तनीयाः १७.

वराहः—

तिथ्युद्दिनपतिजाता दोषास्त्याज्यास्तु, हूणखशवंगे ।

तेऽपि शुभाशुभफलदा न भवन्त्यन्येषु विषयेषु ॥ १८ ॥

त्यजंत्येकार्गलं योगमाद्यं पादमथापरे ।

पादवेधं त्यजंत्यन्ये काश्मीरादिषु चापरे ॥ १९ ॥

सर्वदेशे भवेधं तु लत्तां मालवके त्यजेत् ।

एकार्गलं तु सौराष्ट्रे पातं कौसलके त्यजेत् ॥ २० ॥

लत्तां मागधके देशे पातं कौसलके तथा ।

एकार्गलं तु काश्मीरे वेधं सर्वत्र वर्जयेत् ॥ २१ ॥

वामदेवः—

त्यजंत्येकार्गलं दोषं काश्मीरेषु क्वचिज्जनाः ।

हूणे वंगे कलिङ्गाख्ये ब्रह्मदंडादिकांस्त्यजेत् ॥ २२ ॥

सत्यसूरिः—

उपग्रहेषु ये योगाः कथिताः सूर्यभाद्रुधैः ।

सर्वास्तान्वर्जयेन्नित्यं खशे वंगे च नान्यतः ॥ २३ ॥

सौराष्ट्रसाल्वेषु च लत्तिकं भं कलिङ्गवंगेषु च पातितं भम् ।

उपग्रहाख्यं कुरुवाहिकेषु त्यजेच्च सर्वत्र सवेधमृक्षम् ॥ २४ ॥

वसिष्ठः—

लत्ता जालंधरे प्रोक्ता पातश्चैव तु कौसले ।

एकार्गलं तु काश्मीरे वेधं सर्वत्र वर्जयेत् ॥ २५ ॥

लक्ष्मीधरः—

लत्तापाताविमौ योगौ विवर्ज्यौ मागधे जने ।

नान्यदेशे मुनिः प्राह वसिष्ठो भगवान्स्वयम् ॥ २६ ॥

शक्तिः—

कंटकं कालवेलां च त्यजेद्वर्बरमालवे ।

उपग्रहं त्यजेद्वंगे बाहिके पंचपंचकम् ॥ २७ ॥

वेधभंगः—

लग्ने गुरुः सौम्ययुतेक्षितो वा लग्नाधिनाथो भवगस्तथा वा ।

कालाख्यहोरा च यदा शुभस्य भवेदोषस्य तदा हि भंगः २८

ये लग्नदोषाः कुनवांशदोषाः पापैर्युता दृष्टिनिपातदोषाः ।

लग्ने गुरुस्तान् विमलीकरोति फलं यथांभः कतकद्रुमस्य २९

कुलधर्मदेशाचारविचारः ।

वामदेवः—

कुले देशे च ये धर्मा न ते शास्त्रदृशा विदा ।

समुलंघ्या विवाहादौ स्त्रीवाक्यं न तु लंघयेत् ॥३०॥

श्रीपतिः—

न शास्त्रदृष्ट्या विदुषा कदाचिदुलंघनीयाः कुलदेशधर्माः ।

तेषां हि मूलं च्युतवेदशाखा भूयो न धर्मस्थितिभंगदोषात् ३१

शास्त्रस्वरूपं बहवोऽप्यबुध्वा वदन्ति यच्चानुमतं हितं नः ।

देशं गतो ह्येकविलोचनानां निमील्य नेत्रं निवसेन्मनीषी ३२

वराहः—

देशाचारस्तावदादौ विचिंत्यो देशे देशे या स्थितिः सैव कार्या ।

लोके दुष्टं पंडिता वर्जयन्ति दैवज्ञोऽसौ लोकमार्गेण यायात् ३३

देशे देशे य आचारः स्थाने स्थाने च या स्थितिः ।

तथैव व्यवहर्तव्यं पारंपर्यात्कुले कुले ॥ ३४ ॥

इति श्रीशार्ङ्गीयसारसमुच्चये विवाहपटले नानादोष-

देशाचारनिर्णयाख्यस्तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

चंद्रताराबलाध्यायः ॥ ४ ॥

पाणिग्रहं न शंसन्ति दंपत्योरष्टमे विधौ ।

द्वादशे वा यतस्तत्र मृत्युरर्थक्षयस्तयोः ॥ १ ॥

यत्र गोचरफलप्रमाणता तत्र वेधफलमिष्यते न वा ।

प्राग्यशो न बहुसंमतं त्विदं स्थूलमार्गफलदो हि गोचरः ॥२॥

पक्षादिंदुबलं प्रोक्तं यात्रायुद्धादिकर्मणि ।

मुख्यं चन्द्रबलं प्रोक्तं विवाहे शुभकर्मणि ॥ ३ ॥

वर्षे गुरुबलं प्रोक्तं मासे भानुबलं तथा ।

दिने चंद्रबलं प्रोक्तं बलमानाच्छुभाशुभम् ॥ ४ ॥

हरिदेवः—

योनिः स्त्रीणां शिशिरकिरणश्चित्रभानुश्च पुंसां
तस्माद्ग्राह्यं हिमकरबलं गोचरोक्तं कुमार्याः ।

पुंसामेवं दिनमणिवलेनायुरारोग्यपुष्टिः

शेषैर्दुष्टैरपि गगनगैः पुष्टिदः स्याद्विवाहः ॥ ५ ॥

त्रिषट्स्वायजन्मस्मरस्थोऽपि चंद्रो

न शस्तो ग्रहैर्विद्ध इत्याहुरन्ये ।

नवांत्यांबुमृत्यात्मजद्रव्यसंस्थै-

रतोऽप्यन्यथा स्याच्छुभो वामवेधः ॥ ६ ॥

चंद्रं पुष्पसमं विद्यालग्नं फलसमं विदुः ।

पुष्पे नष्टे फलं नास्ति तस्माच्चंद्रं निरीक्षयेत् ॥ ७ ॥

लग्नं देहः षट्कवर्गोऽङ्गकांतिः प्राणश्चन्द्रो धातवः खेचरेंद्राः ।

प्राणे नष्टे देहधात्वंगनाशो यत्नेन स्याच्चंद्रवीर्यं प्रधानम् ॥ ८ ॥

जन्मसंपद्विपत्क्षेमा पापा तारा ससाधका ।

कष्टा मैत्रातिमैत्रा च संज्ञातुल्यफला स्मृता ॥ ९ ॥

सप्तर्षयः—

जन्मर्क्षे सति वैधव्यं हानिर्जन्मदिने तथा ।

जन्ममासे तथा दुःखं विवाहे स्यान्न संशयः ॥ १० ॥

शुक्ले धनसुतधर्मस्थितोऽपि चंद्रः शुभप्रदः प्रोक्तः ।

चंद्रस्य सर्वदा बलमसिते ताराबलं ग्राह्यम् ॥ ११ ॥

अनिष्टस्थानसंस्थोऽपि शुभमित्रग्रहांशके ।

स्थितोऽधिमित्रसंहृष्टश्चंद्रमाः शुभदः स्मृतः ॥ १२ ॥

स्त्रीणां चंद्रबलं योज्यं ताराबलसमन्वितम् ।

नाधिकारो नराणां च विवाहे गर्भशोधने ॥ १३ ॥

मांडव्यः—

जन्मलग्ने तथांत्ये च मृत्युः सुहृदमानवैः ।

विवाहो नैव कर्तव्यो दंपत्योर्हितमिच्छुभिः ॥ १४ ॥

जन्मलग्ने भवेन्मृत्युरंत्यादिषु यथक्रमम् ।

हानिमृत्युस्तथा शोक इति मांडव्यशासनम् ॥ १५ ॥

पाणिपीडनविधेरनंतरं भर्तुरेव बलमैदवादिकम् ।

पाणिपीडनविधौ निरीक्षयेत्कन्यकासु बलमैदवं ध्रुवम् ॥ १६ ॥

आधाने संप्रदाने च विवाहे गर्भशोधने ।

स्त्रीणां चंद्रबलं योज्यं न तत्पुंसां कदाचन ॥ १७ ॥

अर्वाग्विवाहकालाच्च पितुश्चंद्रबलं स्मृतम् ।

स्त्रीणां विवाहे सीमंते ग्राह्यमन्यत्र तत्पतेः ॥ १८ ॥

पुंसो न भवनदोषो न चंद्रताराबलं च परियोज्यम् ।

आपरिणयनाद्यस्मात्प्राधान्यं नास्ति पुरुषस्य ॥ १९ ॥

इति श्रीशार्ङ्गीयसारसमुच्चये विवाहपटले चंद्रतारा-

बलाध्यायश्चतुर्थः ॥ ४ ॥

चंद्रयोगाध्यायः ॥ ५ ॥

रविणा दारिद्रवती कुजेन विधवा बुधे च सुतहीना ।

दौर्भाग्यवतीज्ययुते चंद्रे शुक्रेण सह संपन्ना ॥ १ ॥

शनिना प्रव्रजिता स्यात्तमसा परनररता च शिखियुक्ते ।

कापालिनीति केचिद्वदन्ति शुभमिंदुजेज्ययुते ॥ २ ॥

वामदेवः—

क्रूरखेचरसमन्विते विधौ पीडितं सकलमृक्षमुच्यते ।
तप्तलोहमुदके निवेशितं तापयेन्न खलु किंतु वार्यपि ॥ ३ ॥
द्व्याद्यैः क्रूरैर्मृत्युः प्रव्रजिता स्याच्छुभग्रहैः कन्या ।
यस्मात्तस्माच्चंद्रो लग्ने ग्रहवर्जितः श्रेयान् ॥ ४ ॥

हरिदेवः—

द्विखेटसंयुते मृतिः कुलक्षयस्त्रिपूर्वके ।
निपीडितो भवेद्युतौ ग्रहप्रयोगतः शशी ॥ ५ ॥

श्रीपतिः—

न कुर्वीतास्तगे चंद्रे दुःस्थिते जन्मराशितः ।
क्रूरग्रहयुते तद्वन्मंगलान्यखिलान्यपि ॥ ६ ॥
एकर्क्षफलांशगतो यथोक्तफलदः शशी ग्रहवशेन ।
अन्यर्क्षगतः स्वप्ने मनसापि न भावनां कुरुते ॥ ७ ॥

सत्यसूरिः—

अन्यर्क्षेऽन्यग्रहे वा कुजबुधगुरुशुक्रसौरिभिः सार्धम् ।
न भवति दोषाय शशी प्रदक्षिणं याति यदि चैषाम् ॥ ८ ॥

भोजदेवः—

भवंति कालार्धविभागभाजां योगा यथा प्रोक्तफला ग्रहाणाम् ।
अप्राप्त्यतिक्रांतमतः पुनस्ते पाणिग्रहे तेऽप्यफला भवंति ॥ ९ ॥

शौनकः—

योगा यथोक्तफलदाः सकलार्धभागैकसंयुतानां तु ।
अप्राप्तातीतानामिच्छामात्रं फलं धत्ते ॥ १० ॥
यथोक्तफलदा योगाः समयार्धविभागिनाम् ।
ग्रहाणां तेऽल्पफलदा गतैष्यसमयस्थिताम् ॥ ११ ॥ (?)

ग्रहाहवे सूर्यविधूपमर्दे शृंगाटके धूमशिखोद्गमे च ।
 उपप्लवः पाणिभचक्रसंधिः प्राप्ते च पापांतरगे च चंद्रे ॥ १२ ॥
 इति श्रीशार्ङ्गीयसारसमुच्चये विवाहपटले चंद्रयोगा-
 ध्यायः पंचमः संपूर्णः ॥ ५ ॥

जामित्रविचाराध्यायः ॥ ६ ॥

सप्तर्षयः—

प्राग्लग्नाचंद्राद्वा सर्वे जामित्रगा न शुभदाः स्युः ।
 तत्रापि केचिदूचुः शुभग्रहा नातिकष्टफलाः ॥ १ ॥
 लग्नात्कलत्रगेऽर्के विधवा, चंद्रे सपत्निसंयुक्ता ।
 बन्ध्योपघातसहिता, भौमे सौम्ये प्रजाहीना ॥ २ ॥
 जीवे दौर्भाग्यवती, सुभगाऽन्यमते, भृगौ भवेद्वेश्या ।
 मंदे त्वनेकगर्भच्युतिर्भवति (?) दुःखान्विता नारी ॥ ३ ॥

श्रीपतिः—

सूर्ये जामित्रगे चंद्रात्प्रमदा भर्तृवर्जिता ।
 भवेदुश्चारिणी भौमे सोमपुत्रे पतिव्रता ॥ ४ ॥
 मानार्थापत्यसौभाग्यसतीत्वैः संयुता गुरौ ।
 सापत्न्यकवती शुके दुर्भगा विसुताऽर्कजे ॥ ५ ॥
 द्वौ ग्रहौ यदि जामित्रे क्रूरौ सौम्यौ च संस्थितौ ।
 अब्दत्रयेण दारिद्र्यं कन्या प्राप्नोति दारुणम् ॥ ६ ॥

लग्नेदुसंयुतादंशात्पंचपंचाशदंशके ।

ग्रहोऽन्यो यद्यसौ दोषो न गुणैरपि हन्यते ॥ ७ ॥

लग्नाच्छशांकाच्च तदैष्यमंशाद्घूनस्थखेटा गतवांशकाद्याः (?)
 शरौन्धियुक्तायुर्गैवाणसंख्या जामित्रगं तत्परमं विवर्ज्यम् ८

हरिदेवः—

जामित्रगाङ्गनगाङ्गरिजं विधुं वा
 शोध्यं कलीकृतमथांबरखाश्वि २०० भक्तम् ।
 लब्धाश्च ते नवलवा यदि वेदवाणा
 भागे ग्रहो गुणशतं हरिजं विवर्ज्यम् ॥ ९ ॥
 यस्मिन्नवांशोपगतः शशांकस्तस्माच्छरैर्प्राणनवांशकेऽन्यः ।
 ग्रहः स्थितस्तज्जनितस्तु दोषो हर्तुं न शक्यो हि गुणैरनेकैः ॥
 हरिजदिवसचंद्रात्सप्तमः क्रूरदोष-
 क्षयकृदमरपूज्यः सोमपुत्रः सितो वा ।
 उदयहिबुकधर्मव्योमपुत्रालयस्थो
 यदि च सकलदृष्ट्या लोकयन् शीतरश्मिम् ॥ ११ ॥

श्रीपतिः—

Indira Gandhi National

चंद्रजामित्रगः क्रूरदोषघ्नो ज्ञोऽगिराः सितः ।
 धीधर्मखांबुलघ्नस्थः पश्यन् पुष्टदृशा विधुम् ॥ १२ ॥

सप्तर्षयः—

शशिजो जामित्रस्थः क्रूरग्रहजनितदोषमपहंति ।
 जीवः सौम्योऽपि भृगुस्त्रिकोणकेंद्राश्रितः पश्यन् ॥ १३ ॥

वामदेवः—

सुखत्रिकोणांबरपूर्वलग्नेष्वनीचगाश्चास्तभमत्र पश्यन् ।
 जीवः सितो वा शशिजस्तदानीं जामित्रराशिं प्रवदंत्यनिष्टम्
 वर्गोत्तमस्थः स्वगृहोच्चसंस्थ-
 स्तदंशके वेज्यसितेंदुजानाम् ।
 एकोऽप्यमीषां शुभभागगो वा
 दृष्ट्वास्तभं तदुरितानि हन्यात् ॥ १५ ॥

बृहस्पतिः—

जामित्रं न प्रशंसन्ति गर्गकाश्यपदेवलाः ।

आयशत्रुतृतीये च धनधान्यप्रदो रविः ॥ १६ ॥

वृद्धपाराशरो मुक्तावल्यां वृद्धगर्गश्च—

यन्महाकूरजामित्रदोषोद्भवं..... ।

.....

कूरजामित्रदोषं, नाशयेत्सौम्यजीवास्फुजिल्लग्नपातालगा...

कूरजामित्रं कूरलत्ताहतं.....

दोषान्सहस्रान् विनिहन्ति शुक्रः..... ॥ १७ ॥

मुक्तावल्याम्—

बुधोऽशीतिशतं जीवः सविंशतिशतं सितः ।

दोषानेते विनिघ्नन्ति स्वोच्चस्था बलिनो यदि ॥ १८ ॥

सप्तर्षयः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एकार्गलोपग्रहपातलत्ताजामित्रकर्तर्युदयादिदोषाः ।

लग्नेऽर्कचन्द्रेज्यबले विनश्यन्त्यर्कोदये यद्वदहो तमांसि ॥ १९ ॥

इति श्रीशार्ङ्गीयसारसमुच्चये विवाहपटले जामित्रवि-

चाराध्यायः समाप्तः ॥ ६ ॥

कर्तरीविचाराध्यायः ॥ ७ ॥

वराहः—

द्वयोश्च पापयोर्मध्ये यदा लग्नं भविष्यति ।

तदा मृत्युं विजानीयात्पंचमेऽब्दे न संशयः ॥ १ ॥

•यवनः—

पापद्वयमध्यगतं चंद्रं लग्नं च वर्जयेद्यत्नात् ।

परिणयने वनितानां शतगुणमपि मृत्यवे पुंसाम् ॥ २ ॥

लक्ष्मीधरः—

क्रूरांतस्थो यदा चंद्रो लग्नं वा यदि युज्यते ।

शुभेनांतस्थितो न स्याद्यदि साम्यं न सेवते ॥ ३ ॥

क्रूरमध्यगतलग्नचंद्रयोः सौम्यता यदि न कर्तरी भवेत् ।

केचिदूचुरशुभां न कर्तरीं सौम्यखेटयुगमध्यगौ यदि ॥ ४ ॥

यवनः—

विधोर्धनोपगे शुभग्रहेऽथवांत्यगे गुरौ ।

न कर्तरी भवत्यहो जगाद बादरायणः ॥ ५ ॥

बभ्रुः—

क्रूरद्वयस्यांतरंगं भवेत्तनु मृतिप्रदं चंद्रमसं च रोगदम् ।

शुभैर्धनस्थैरथवांत्यगे गुरौ न कर्तरी स्यादिह भार्गवा विदुः ६

मुकुंदः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

लग्नाद्विद्वादशे क्रूरौ तुल्यभागत्रयस्थितौ ।

तदा कर्तरिजं दोषमन्यथा भावजं फलम् ॥ ९ ॥

श्रीपतिः—

सौम्यग्रहैः शशांकात्केन्द्रगतैः सुखवती योषित् ।

पाणिग्रहणमवाप्ता क्रूरैरपि कामदुःखार्ता ॥ १० ॥

गर्गः—

पापैकयुक्ते ग्रहपापविद्धे मध्ये च पापग्रहयोः शशांके ।

अब्दैकमध्ये मरणं वरस्य शुभं च जीवज्ञसितेक्षिते च ॥ ११ ॥

इति श्रीशार्ङ्गयसारसमुच्चये विवाहपटले कर्तरी-

विचाराध्यायः ॥ ७ ॥

अथ पंचांगशुद्ध्याध्यायः ॥ ८ ॥

अस्तादिनिषेधः—

क्षयमासे दिनपाते धनुषि रवौ भानुलङ्घिते मासि ।

चक्रिणि सुप्तं कुर्यान्मांगल्यं नो कवीज्यशशिलोपे ॥ १ ॥

असंक्रांतिमासोऽधिमासः स्फुटः स्या-

द्विसंक्रांतिमासः क्षयाख्यः कदाचित् ।

क्षयः कार्तिकादित्रये नान्यथा स्या-

त्तदा वर्षमध्येऽधिमासद्वयं स्यात् ॥ २ ॥

व्रतचौलसुरस्थापनपरिणयनानलगृहालयनिवेशाः ।

भूपाभिषेकयात्राव्रतादि यास्यायनेऽशस्तम् ॥ ३ ॥

गुरुशुक्रास्तविचारः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

विवाहो व्रतबंधो वा यात्रा वा गृहकर्म च ।

गुरावस्तमिते शुके ध्रुवं मृत्युं विनिर्दिशेत् ॥ ४ ॥

नष्टे सुरेज्ये पुरुषस्य नाशः कन्याविनाशो भृगुनंदने स्यात् ।

चंद्रे प्रणष्टे ह्युभयोर्विनाशो भौमेऽष्टमस्थानगते चलन्नात् ॥ ५ ॥

बाल्यवार्धक्यविचारः—

अस्तमितौ गुरुशुक्रौ बालौ वृद्धौ च वर्जयेद्यत्नात् ।

बालत्वं वृद्धत्वं सप्तदिनान्तं मुनिभिरुक्तम् ॥ ६ ॥

ज्येष्ठे माघे फाल्गुने मार्गशीर्षे

वैशाखे वा मंगलाष्ट्यै विवाहः ।

त्यक्त्वा मासौ हीनसंज्ञाधिकाख्यौ

ज्येष्ठं मासं ज्येष्ठयोः पुंस्त्रियोश्च ॥ ७ ॥

त्रिज्येष्ठविचारः—

न ज्येष्ठे ज्येष्ठयोः कार्यं नृनार्योः पाणिपीडनम् ।

तयोरन्यतरे ज्येष्ठे ज्येष्ठमासेऽपि कारयेत् ॥ ८ ॥

शुक्लादितिथिद्वितयं त्याज्यं कृष्णे च पंचतिथयोऽन्त्याः ।

अष्टांशो निंद्याहो योगाद्यो भतिथिसंधिश्च ॥ ९ ॥

कन्यावरौ यदि ज्येष्ठौ तयोरेकस्य ज्येष्ठभम् ।

ज्येष्ठारुख्यं चेत्तदा ज्येष्ठे मास्युद्वाहस्तयोः शुभः ॥ १० ॥

बाल्यं वाढ्यं जीवशुक्रोडुपानामस्तं चान्यत्संगमं च ग्रहाणाम् ।

हित्वा तारां सप्तपंचत्रिसंस्थामादेष्टव्यं लग्नमेवं विधिज्ञैः ॥ ११ ॥

वार्धक्यमार्यास्त्रयहमामनन्ति बालत्वमिंदोश्च तथा निशैकम् ।

सुरासुरेज्यौ हि शुभे विवर्ज्यौ सप्ताहमेवं शिशुवृद्धयोश्च १२

बाले च वार्धके तद्वद्वदुदर्शनजातके ।

द्वादशान्नप्राशने च न मौढ्यं गुरुशुक्रयोः ॥ १३ ॥

नित्ययाने गृहे जीर्णे परिधानेऽन्नप्राशने ।

वधूप्रवेशमांगल्ये न मौढ्यं गुरुशुक्रयोः ॥ १४ ॥

शुक्रेज्यावस्तगौ त्याज्यौ विवाहे मरणप्रदौ ।

बालवृद्धौ तु सप्ताहं निशैकं त्रिदिनं शशी ॥ १५ ॥

मीनस्थेऽर्के जीवे सिंहस्थे वर्जयेत्करग्रहणम् ।

चंद्रार्कग्रहणोत्पातदर्शने सप्तदिवसं च ॥ १६ ॥

सिंहस्थापवादः—

नीचर्क्षस्थे वाक्पतौ शत्रुमे वा

जन्माधीशे नीचगे सूर्यगे वा ।

स्यादुद्वाहो दुःखशोकाय नूनं

पित्र्यर्क्षस्थे वाक्पतौ स्याद्भ्यसुत्वम् ॥ १७ ॥

सप्तर्षयः—

गोदावर्युत्तरतो यावद्भागीरथीतटं याम्यम् ।

तत्र विवाहो नेष्टः सिंहस्थे देवपतिपूज्ये ॥ १८ ॥

पितृभे यदि सुरपूज्यो नीचर्क्षे वाथवाऽरिराशिस्थे ।

कन्योढा वैधव्यं प्रयाति संवत्सरैः षड्भिः ॥ १९ ॥

लल्लुः—

गौतमीजाह्नवीमध्ये नोद्वाहो जायते तदा ।

अन्यत्रेष्टप्रदः प्रोक्तो जीवे सिंहस्थिते सदा ॥ २० ॥

पराशरः—

सिंहस्थो देवपूज्यो न भवति शुभदः सर्वमांगल्यकार्ये

यावत्पित्र्ये समग्रे विचरति हि तथा चाद्यभागे च भाग्ये ।

शेषाः सिंहस्य पादाः सुतसुखशुभदा गौतमीजाह्नवीये

तीरे याम्ये च सौम्ये भवति विधनता गंगयोर्मध्यदेशे २१

भागीरथ्युत्तरे तीरे गोदावर्याश्च दक्षिणे ।

विवाहो व्रतबंधो वा सिंहस्थेज्ये न दुष्यति ॥ २२ ॥

सप्तर्षयः—

मीनस्थे षड्भिनीमित्रे सिंहस्थे सुरमंत्रिणि ।

विवाहोपनयौ शस्तौ विंध्यस्योत्तरवासिनाम् ॥ २३ ॥

सिंहस्थितेनापि सुरेंद्रमंत्रिणा विवाहयज्ञोत्सवमंगलादीन् ।

कुर्वीत सिंहांशमतीत्य याम्यदेशेष्वशेषेष्वपि नर्मदायाः २४

सिंहस्थिते देवगुरौ न कुर्याद्विवाहचौलव्रतदीक्षणादीन् ।

यात्राप्रतिष्ठाक्रतुवास्तुपूजा धनुःस्थितेऽर्के ज्ञपगे च तद्वत् २५

वैधव्यं तु विवाहेषु जडत्वं व्रतबंधने ।

चूडायां च शिशोर्मृत्युः प्रवेशे च ध्रुवं क्षयः ॥ २६ ॥

धर्म्यान्विवाहांश्चतुरो न कुर्यान्मीनस्थितेऽर्के च गुरौ हरिस्थे ।
 पौषे मधौ शायिनि चक्रपाणौ नपुंसकेमासि च जीवितेच्छुः ॥ २७ ॥
 पौषेऽपि शस्तो मकरस्थितेऽर्के चैत्रेऽजगे युगमगते शुचौ स्यात् ।
 करग्रहं केऽपि वदन्ति तज्ज्ञा दिनाष्टकं कर्कगतं चरन् यः ॥ २८ ॥

मीनेऽर्केर्धं परित्याज्यं धन्वर्केऽर्धं परित्यजेत् ।

विवाहादिषु कार्येषु गृहे चाध्ययनेषु च ॥ २९ ॥

गुरुर्मघायां पुरुषं हन्ति भाग्यस्थितः स्त्रियम् ।

उत्तराफाल्गुनीपादे द्वयं हन्ति न संशयः ॥ ३० ॥

सीमंतं जातकादीनि प्राशनांतानि च क्रमात् ।

कर्तव्यानि न दोषोऽस्ति पंचाननगते गुरौ ॥ ३१ ॥

उलंघ्य गौतमीं गंगां तीर्थान्यन्यानि सेवितुम् ।

ये यांति मूढास्ते यांति नरके सिंहगे गुरौ ॥ ३२ ॥

मनुः—

अनादिदेवता दृष्ट्वा शुचः स्युर्नष्टभार्गवे ।

मलमासेऽप्यनावृत्तं तीर्थस्नानं च वर्जयेत् ॥ ३३ ॥

बाले वा यदि वा वृद्धे शुके चास्तमुपागते ।

मलमास इवैतानि वर्जयेद्देवदर्शनम् ॥ ३४ ॥

गुरुशुक्रोदयास्तादिदोषो यस्तीर्थयात्रिणाम् ।

अपूर्वयात्रिणामेव मलेऽसौ पूर्वगामिनाम् ॥ ३५ ॥

तीर्थानि नद्यश्च तथा समुद्राः क्षेत्राण्यरण्यानि तथा पराणि ।

वसन्ति सर्वाणि च वर्षमेकं गोदावरीं सिंहगते सुरेज्ये ॥ ३६ ॥

हरिदेवः—

अब्दायनर्तुसंधिं दिनमेकं वर्जयेच्छुभे कार्ये ।

संधिं च तिथिगंडांते ऋक्षे नाडीद्वयं संधिः ॥ ३७ ॥

संक्रांतिनिषेधः—

स्यात्संधिकालश्च समादिभोगा-

स्थित्यर्धतस्त्रिंशतिमो विभागः ।

संक्रांतिकालोभयतस्तु तज्ज्ञै-

स्त्याज्याः सदा षोडश एव नाड्यः ॥ ३८ ॥

अर्वाक् षोडशनाड्यः संक्रांतेः पुण्यदा हि परतश्च ।

दानादौ व्रतयात्रापरिणयनादौ विवर्ज्यास्ताः ॥ ३९ ॥

कुलिकादि—

तिथ्यंशैर्मन्वर्कदिशाष्टांगाब्धियमैरवेः कुलिकाः ।

व्यकैर्निशियुगनगयमशराष्टरामर्तवोऽर्धयामाः स्युः ॥ ४० ॥

दिवा द्वितीये कुलिकोऽर्कजस्य रात्रौ प्रदिष्टः प्रथमः स एव ।

रात्रेः स्थितः पंचदशे विभागे एवं विवर्ज्य कुलिकत्रयं च ४१

रविवारादि ये प्रोक्ता मुनिभिः कुलिकाः क्षणे ।

तेऽपीह शुक्रवारादि तत्रोपकुलिकाः स्मृताः ॥ ४२ ॥

द्युवारतो जीवशनैश्चरांतं संख्या भवेत्सा द्विगुणा तु कार्या ।

तत्संख्यके रूपलवेऽहि रात्रौ व्येके च केचित्कुलिकं वदन्ति ॥

“यद्द्युचरास्तेषां येऽपि दिवा यथोक्तास्तथैव ते रात्रौ ।

काठः कुलिको ज्ञेयः सरोजशंखोक्तवेलायाम् ॥ ४४ ॥

शंखोत्तरार्धाभ्युदये तु वारं त्यजेत्सदा तं कुलिकस्य कालम् ।

न चांद्रपद्मं परिहार्यमार्या जगुरुः..... ॥४५॥”?

अर्धयामादि त्रिविक्रमः—

अर्धयामो द्वितीयादि दिवा त्याज्यः सदा बुधैः ।

अर्वाक् त्रिंशत्पलान्येव ह्यर्धयामे त्यजेत्सदा ॥ ४६ ॥

विवा० ३

विष्टिस्तु सर्वदा त्याज्या क्रमेणैवागता तु या ।

अक्रमेणागता विष्टिः सर्वकार्येषु शोभना ॥ ४७ ॥

रात्रिभद्रा यदाहि स्यादहर्भद्रा यदा निशि ।

तदा सर्वेषु कार्येषु ऋषिभिः शुभदा मता ॥ ४८ ॥

पक्षः समस्तोऽपि शुभः सितोऽत्यं

हित्वा त्रिभागं बहुलोऽपि शस्तः ।

षष्ठ्यष्टमीरिक्ततिथीश्च जह्यान्,

मार्तंडसंक्रांत्ययनर्तुसंधीन् ॥ ४९ ॥

चंद्रबिंबांतरमध्यमार्गाद्यावत्परिक्रामति सोऽस्य कालः ।

यातो यथा स्यादथवा भविष्यस्तावत्फलं ॥ ५० ॥

व्यतीपातादि—

व्यतिपातहतं दिनत्रयं व्यतिपातेन समं च वैधृतम् ।

तदपि स्फुटपातदर्शने द्विगुणं तं यदि वा न निश्चितम् ॥ ५१ ॥

एष्यो धनं क्षपयति व्यतिपातयोगो

मृत्युं करोति न चिरादपि वर्तमानः ॥

संतापशोकवधबंधभयान्यतीत-

स्तस्माद्दिनत्रयमपि प्रजहीत मर्त्यः ॥ ५२ ॥

विषप्रदग्धेन हतस्य पत्रिणा मृगस्य मांसं च शुभं क्षतादृते ।

यथा तथैव व्यतिपातयोगे क्षणोऽत्र दुष्टो न तिथिर्न वारः ॥

व्याघ्राते हर्षणे वज्रे विष्कम्भे वैधृते तथा ।

ऐन्द्रे सूर्येद्वपक्रांतिसाम्ये पातस्य संभवः ॥ ५४ ॥

सूर्योदये यथा तारा विनश्यन्ति समंततः ।

सलिलेन यथा वह्निर्लग्नं वृद्धिक्षये तिथौ ॥ ५५ ॥

त्र्यहस्पृशं नाम यदेतदुक्तमत्र प्रयत्नात्कृतिभिस्तु तज्ज्ञैः ।
विवाहयात्राशुभपुष्टिकर्म सर्वं न कार्यं त्रिदिनस्पृशे तु ॥५६॥

मंगलमध्ये मातूरजसि—

विवाहोत्सवकार्येषु माता चैव रजस्वला ।
वैधव्यं जायते तत्र नृनार्योः पाणिपीडने ॥ ५७ ॥
वधूवरे त्वन्यतरं जननी चेद्रजस्वला ।
तस्याः शुद्धेः परं कार्यं मांगल्यं गुरुरब्रवीत् ॥ ५८ ॥

ज्वरादिव्याधौ पराशरः—

न देयं ज्वरिणे लग्नं तेन तत्रैव कारयेत् ।
संपूर्णे तु बले प्राप्ते स्वस्थो धर्मं समाचरेत् ॥ ५९ ॥

वृद्धमांडव्यः—

ज्वरस्योत्पादनं यस्य लग्नं तस्य न कारयेत् ।
दोषापगमनात्पश्चात्स्वस्थो धर्मं समाचरेत् ॥ ६० ॥
भद्रार्धयामकुलिकव्यतिपातो वैधृतं च परिघार्धम् ।
क्रांतिसमत्वं जह्यात्संक्रांतिं क्षयदिनं पित्रोः ॥ ६१ ॥

विवाहनक्षत्राणि नक्षत्रविचारश्च.

हस्तोत्तरास्वातिमघानुराधाप्रजेशमूलेंदुभरेवतीषु ।
ऊढा तु सौभाग्यसुखानि कन्या प्राप्नोति शेषेष्वपि भर्तृशोकम्
नक्षत्रशुद्धिपूर्वं लग्नं शंसन्ति सर्वकार्येषु ।
अविशुद्धर्क्षं लग्नं ग्रहबलयुतमप्यनादेयम् ॥ ६३ ॥

वसिष्ठः—

क्रूरविमुक्तं दग्धं क्रूरयुतं ज्वलितधूमितं पुरतः ।
एकशलाकाद्युचरं सवेधमृक्षं विजानीयात् ॥ ६४ ॥

दग्धे सधूमवेधे ज्वलमाने चापि चंद्रनक्षत्रे ।
 यात्राप्रवेशमंगलविवाहकार्याणि नेष्यन्ते ॥ ६५ ॥
 क्रूरग्रहविद्धे भे यदूढा कन्यका भवति ।
 भर्तुर्निधनं कुरुते सापत्न्यं सौम्यविद्धे न ॥ ६६ ॥
 निर्घातोल्कामहीकंपग्रहभेदादिदर्शने ।
 आपंचवासरादूढा नाशमाप्नोति कन्यका ॥ ६७ ॥
 यस्मिन् भे दृश्यते राहुस्तन्नक्षत्रं विवर्जयेत् ।
 षण्मासं पाणिसंयोगे यतो वैधव्यता भवेत् ॥ ६८ ॥
 क्रूरभुक्तं युतं गम्यं क्रूरलत्तानिपीडितम् ।
 दिव्यभौमांतरिक्षोत्थैरुत्पातैर्दूषितं च यत् ॥ ६९ ॥
 संध्यागतं ग्रहणं शिखिना यच्च मर्दितम् ।
 राहोर्युद्धहतं चापि नक्षत्रं तद्विवर्जयेत् ॥ ७० ॥

एकार्गलः—

विरुद्धनामयोगेषु साभिजिद्विषमर्क्षगः ।
 अर्कादिंदुस्तदा योगो वर्ज्य एकार्गलाभिधः ॥ ७१ ॥
 चंद्रभाद्रा समे न स्यान्न शुभः पाणिपीडने ।
 संभवोऽर्केन्दुदृक्पाताद्गणयेदभिजित्समम् ॥ ७२ ॥

गंडांतम्—

नक्षत्रैस्तिथिभिर्लग्नैर्गंडांतं त्रिविधं मतम् ।
 उद्वाहे वर्जयेत्तत्तु कुलांतं तत्र पश्यति ॥ ७३ ॥
 गंडांतसंज्ञा त्रिविधा प्रदिष्टा भानां तिथौ राश्युदयांतसंधिम् ।
 नवांतपंचांतचतुष्टयांतर्द्विरेकनाड्यर्धघटीक्रमेण ॥ ७४ ॥
 पौष्णाश्व्योरंतरे प्रोक्तमाश्लेषामघयोः पुनः ।
 शाक्रनिर्ऋतयोर्मध्ये गंडांतं वेदनाडिकम् ॥ ७५ ॥

रव्यंगारकभास्करिहोरायां करतलग्रहणे ।

दारिद्र्यं धनहानिः कन्यामरणं विजानीयात् ॥ ७६ ॥

क्रूरैर्भुक्तं युक्तं भोग्यं च तथैव राहुखेटयुद्धगतम् ।

ग्रहभिन्नं केतुहतं त्यजेन्महोत्पातदुष्टं च ॥ ७७ ॥

यद्राहुसंदर्शनदुष्टमृक्षं शीतांशुयुक्तेऽथ विलग्नगे वा ।

आमासषट्कं विदधीत तस्मिन्नोद्वाहयात्रादि शुभं शुभार्थी ॥

सप्तर्षयः (सर्वर्षिः)—

पक्षांतरेण ग्रहणद्वयं स्याद्यदा तदाद्य ग्रहणोपगं भम् ।

पक्षाद्विशुद्धं भवति द्वितीयग्रहोपगं शुध्यति भोगषट्कात् ७९

क्रूराश्रितक्रूरविमुक्तदुष्टग्रहाढ्यधिष्ण्येषु कुमारिकाणाम् ।

वदन्ति पाणिग्रहणे मुनीन्द्रा वैधव्यमब्दैस्त्रिभिरत्रिमुख्याः ८०

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

(वेधविचारः) श्रीपतिः—

तिर्यक् पंचोर्ध्वगाः पंच द्वे द्वे रेखे च कोणगे ।

ईशद्वितीयरेखातः कृत्तिकादीनि विन्यसेत् ॥ ८१ ॥

भानि प्रदक्षिणं यत्र या रेखा ग्रहसंयुता ।

तस्यां यच्चंद्रसंयुक्तमृक्षं तद्विद्धमुच्यते ॥ ८२ ॥

वैश्वांत्यचतुर्थेऽंशे श्रवणादौ नाडिकाचतुष्के च ।

अभिजित्तस्थे खेटे विज्ञेया रोहिणी विद्धा ॥ ८३ ॥

चंद्रे वैधव्यमर्केण विद्धेऽपत्यक्षयोऽसृजा ।

बुधेनार्थच्युतिः स्त्रीणां दास्यमंगिरसा भवेत् ॥ ८४ ॥

प्रव्रज्या भृगुपुत्रेण पतित्यागोऽर्कजन्मना ।

राहुणा केतुना चैव गणिकात्वं न संशयः ॥ ८५ ॥

शौनकः—

विद्धं लग्नगतं धिष्ण्यं जन्मर्क्षं लग्नगं तथा ।

सप्तर्षयो जगुर्नेष्टं कूरांतस्थश्च शीतगुः ॥ ८६ ॥

भोजदेवः—

विद्धे विलग्ने हिमदीधितौ च किंत्वर्कजोर्वीसुतसैहिकेयैः ।

परस्परं विग्रहमामनन्ति क्षपाकरः कूरनवांशवर्ती ॥ ८७ ॥

श्रीपतिः—

कूरग्रहानुपगतो भगतः स्वकर्म-

सिद्धिं प्रयच्छति हिमद्युतिना समेतः ।

कूरग्रहैरुपहतस्तु स योजनीयः

कूरेषु कर्मसु शुभेषु विवर्जनीयः ॥ ८८ ॥

वधूप्रवेशे दाने च वरणे पाणिपीडने ।

वेधः पंचशलाकाख्योऽन्यत्र सप्तशलाकजः ॥ ८९ ॥

ऋक्षं सौम्यग्रहैर्विद्धं पादमात्रं परित्यजेत् ।

कूरैस्तु सकलं त्याज्यमिति वेधविनिश्चयः ॥ ९० ॥

वेधमाद्यंतयोरंध्योरन्योन्यं द्वितृतीययोः ।

कूरैरपि त्यजेत्पादं केचिदूचुर्मनीषिणः ॥ ९१ ॥

नक्षत्राणां चंद्रभोगाच्छुद्धिः—

कृतं भं कर्मसंसिध्यै दोषैरेतैर्यदक्षमम् ।

भुक्त्वा मुक्तं क्षमं तत्स्याद्भानुनाऽमृतरोचिषा ॥ ९२ ॥

ब्रह्मयुतः—

उत्पातदोषदुष्टं शुभकर्मसु योजयेन्न तावद्भम् ।

यावन्नामृतधाम्ना भुक्त्वा विमलीकृतं भूयः ॥ ९३ ॥

सप्तर्षयः—

दोषैरपरित्यक्तं धिष्ण्यमनिष्टं रवीन्दुभुक्तमपि ।

दोषविमुक्तं पश्चाद्रवीन्दुभुक्तं भवेच्छुद्धम् ॥ ९४ ॥

वराहः—

दोषैस्त्यक्तं यदा धिष्ण्यं पश्चाच्चंद्रेण संयुतम् ।

ततः पश्चाद्विशुद्धं भं नान्यथा शुभदं भवेत् ॥ ९५ ॥

द्वाभ्यां धरित्रीतनयेन दुष्टं त्रिभिश्च राहुग्रहणोपयातम् ।

षड्भिश्चतुर्भिः शनिभोगदुष्टं शुद्धं भवेद्दं तुहिनांशुभोगात् ॥ ९६ ॥

ब्रह्मगुप्तः—

यावन्न भुक्तं रविणाऽत्र धिष्ण्यं शीतांशुना चोत्तरगेण शुक्ले ।

तावत्त्वशुद्धिं समुपैति सम्यगात्मेव दुष्टाश्रयसंप्रयोगात् ॥ ९७ ॥

भावांशशुद्धोदयमप्यशुद्धं भशुद्धिहीनं प्रवदन्ति संतः ।

तस्माद्विशेषेण भशुद्धिमादौ विचार्य कार्यं शुभमाहुरार्याः ॥ ९८ ॥

चंडायुधः—

साध्यहर्षणशूलानां वैधृतिव्यतिपातयोः ।

यद्गं गंडस्य चांते स्यात्तत्पातेन निपातितम् ॥ ९९ ॥

अथ ग्रहणविचारः—

त्रयोदश्यादितो वर्ज्यं दिनानां दशकं ध्रुवम् ।

मांगल्येषु समस्तेषु ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ॥ १०० ॥

भोजदेवः—

राहौ दृष्टे शुभं कर्म वर्जयेद्विवसाष्टकम् ।

त्यक्त्वा वैतालसंसिद्धिं पापदं भमयं तथा ॥ १ ॥

• वृद्धवसिष्ठः—

ग्रहणात्प्राक् परे वर्ज्यास्त्रीणि सप्तदिनानि च ।

विवाहोत्सवमांगल्ये वर्जयेत्तेषु सर्वदा ॥ २ ॥

ग्रासात्कालनिर्णयः—

सर्वग्रासे दिनान्यष्टौ शुभकार्येषु वर्जयेत् ।
 त्रिभागे दिनषट्कं च अर्धग्रासे चतुर्दिनम् ॥ ३ ॥
 चतुर्थांशे त्रिरात्रं स्याद्ग्रहणाच्चंद्रसूर्ययोः ।
 सूर्यग्रहे तु वेधः स्यादाद्यं यामचतुर्थकम् ।
 चंद्रग्रहे त्रियामं स्याद्द्वालवृद्धातुरं विना ॥ ४ ॥

अंगिराः—

सर्वग्रासे तु सप्ताहमर्धग्रासे दिनत्रयम् ।
 त्रिद्व्येकार्धांगुलग्रासे दिनमेकं तु वर्जयेत् ॥ ५ ॥
 राहुग्रहणनक्षत्राच्चंद्रः पंच विवर्जयेत् ।
 यच्चंद्रः शुभदो ज्ञेयः षट्चंद्रभं शुभं भवेत् ॥ ६ ॥

राहुग्रहात्पंचशशांकवर्ज्यं नाक्षत्रमिंदोर्भगणभ्रमाच्च ।

षडिंदुना चैव वदन्ति सर्वमांगल्यकार्येषु सुशोभनेषु ॥ ७ ॥

चूडाकर्मनृपाभिषेकनिलयाग्याधानपाणिग्रहान्
 देवस्थापनमौजिबंधनविधिं कुर्यान्न याम्यायने ।

देवेज्यास्फुजितोस्तथास्तमितयोर्बाल्ये च वार्ध्वे तयोः

केतावभ्युदिते तथा ग्रहणतो यावत्तिथिश्चाष्टमी ॥ १०८ ॥

इति श्रीशार्ङ्गयसारसमुच्चये विवाहपटले पंचांग-

शुद्ध्यध्यायः ॥ ८ ॥

१ ज्योतिर्निबंधे—

प्रागेकाहं त्र्यहं पश्चात्तद्दिनं ग्रहणस्य च ।

त्यजेद्भूलंतराभावे सर्वग्रासेऽपि कर्मणाम् ॥ १ ॥

एकरात्रं परित्यज्य कुर्यात्पाणिग्रहं ग्रहे ।

सप्तरात्रं प्रयाणे च त्रिरात्रं व्रतबंधने ॥ २ ॥

अथ लग्नशुद्ध्याध्यायः ॥ ९ ॥

पंचांगशुद्धिः कथितोऽदुशुद्धिर्विलग्नशुद्धिर्ग्रहभावशुद्धिः ।
समुद्रमास्तांशविशुद्धिराभिः स्यात्पंचभिः शुद्धिभिरिष्टलग्नम् ।
लग्नादिभावोपगतैः शुभैः स्यात्पत्युः प्रिया द्रव्यवती गुणाढ्या ।
साध्वी सुपुत्रा हतशत्रुवर्गा सुखोज्झिता नायुरनंतधर्मा ॥ २ ॥
साध्वी धनाढ्या व्ययिनी च शुके तृतीयगे देवररक्तचित्ता ।
षष्ठे महावैरयुता च पत्युः केऽप्याहुरन्ते शुभदौ सितेज्यौ ॥ ३ ॥

वराहः—

त्रिकोणगे स्त्रीजननी शशांके व्याये धनाढ्या सुभगा तृतीये ।
षडष्टलग्नेषु मृतिः कलत्रे सपत्नियुक्तांत्यगृहेषु निःस्वा ॥ ४ ॥

सप्तर्षयः—

बंधुस्थाने चंद्रः स्वजनेष्टां बंधुभोगिनीं कुरुते ।

गर्गमते मध्योऽसौ श्रेयान्स्यात्सौम्यदृग्योगात् ॥ ५ ॥

वराहः—

त्रिकोणसप्तमांबरव्ययोपगो विलग्नतः ।

हिमद्युतिः शुभर्क्षगः शुभेक्षितश्च शोभनः ॥ ६ ॥

ब्रह्मगुप्तः—

न यत्र वित्तगः शशी त्रिलाभगोऽथवा भवेत् ।

न लग्नमत्र दापयेदुवाच शौनको मुनिः ॥ ७ ॥

सर्वेषां मते क्रूराणां फलानि—

नष्टासुं विधनां तथा धनवर्ती बंध्वग्रवैरान्वितां

निःपुत्रां ससुतां तथा च विधवां रोगोज्झितां पांसुलाम् ।

दुःशीलां सधनां वृथा व्ययवर्ती लग्नाच्च पापाः क्रमात्

विक्षीरां हिवुके शनिर्निधनगोऽसृक्स्त्रावयुक्तां कुजः ॥ ८ ॥

वैधव्यकृद्भवति लग्नगतोऽग्नानां
 चंद्रान्वितो मरणदोऽस्तगतश्च राहुः ।
 केतुश्च मंदवदसौ परतो निरुक्तः
 केंद्रस्थितो न शुभ इत्यपरे वदन्ति ॥ ९ ॥

वराहः—

नष्टे सुरेज्ये पुरुषस्य नाशः कन्याविनाशो भृगुनंदने स्यात् ।
 चंद्रे प्रणष्टे ह्युभयोर्विनाशो भौमेऽष्टमस्थानगते च लग्नात् १०

गर्गः—

लग्नाद्भौमेऽष्टमगे पंचत्वं याति दंपती बह्वौ ।
 जन्मनि यो वाष्टमगस्तलग्नगते तथैव फलम् ॥ ११ ॥
 भृगुः षष्ठोऽष्टमो भौमो लग्नस्थोऽपि बृहस्पतिः ।
 लग्नात्षष्ठो विलग्नेशो वर्जनीयः सदैव हि ॥ १२ ॥

श्रीपतिः—

आषष्ठतः खनवमायगताश्च सौम्याः
 शस्ताः षडायसहजाष्टमभेषु पापाः ।
 पाणिग्रहे त्रिसुखलाभधनेषु चंद्रः
 षष्ठत्रिगो न शुभ आस्फुजिदष्टमोऽसृक् ॥ १३ ॥

सप्तर्षयः—

जन्मसमये यदुक्तं शुभाशुभं दिव्यदृग्भिराचार्यैः ।
 पृच्छापरिणयनाभ्यां तदेव युक्त्या प्रयोक्तव्यम् ॥ १४ ॥

योगजातके—

विनिहन्ति द्वादशभिर्मासैर्लग्नाधिपः स्थितः षष्ठे ।
 मासैश्चतुर्भिरेवं त्वष्टमवर्ती दिनैकेन ॥ १५ ॥

राशिप्रमितैर्वर्षैर्मारयति विलग्नपो रिपुस्थाने ।
मासैर्द्रेष्काणपतिर्दिवसैरंशाधिपो हन्ति ॥ १६ ॥

लक्ष्मीधरः—

विलग्नाधिपतौ षष्ठे विधवा स्यात्तथांशपे ।
द्रेष्काणाधिपतौ मृत्युर्विलग्नो बलवत्यपि ॥ १७ ॥

सप्तर्षयः—

लग्नाधिपे तु षष्ठस्थे वैधव्यं निश्चितं भवेत् ।
तथाप्यस्तंगते क्षीणे त्रिभिर्वर्षैस्तु मृत्युदः ॥ १८ ॥

वृद्धसप्तर्षयः—

लग्नाधिनाथोऽथ नवांशनाथः षष्ठाष्टमो वा यदि लग्नकाले ।
स्वप्नेऽपि नो पश्यति चात्मनो मुखं विचर्चितं कज्जलंकुमेन ॥

लघुः—

यत्र लग्नाधिपः षष्ठो रविर्भौमोऽथवा परः ।
तलग्नं यत्नतस्त्याज्यं शुभैः सर्वग्रहैरपि ॥ २० ॥
चन्द्रे षष्ठाष्टगमे लग्नपतौ वा भवेत्स संवर्तः ।

सर्वशुभयोगनाशं करोति दावाग्निवदरण्यम् ॥ २१ ॥

लग्नस्य येऽशा उदिता ग्रहो यस्तेषु स्थितः स्थानफलं स धत्ते ।

यत्स्थानयातः स भवेद्वितीयः स्थानेषु शेषेष्वपि चिंत्यमेतत् २२

भावप्रवृत्तौ हि फलप्रवृत्तिः पूर्णं फलं भावसमांशकेषु ।

हासः क्रमाद्भावविरामकाले फलस्य नाशः कथितो मुनीन्द्रैः २३

ग्राह्या न भावोत्थगुणा विलग्नै

त्याज्याश्च दोषा जगदुस्त्विहैके ।

लग्नांशकेभ्योऽभ्यधिकोऽपि धीस्थः

शुक्रोऽरिगः स्यान्न हि सूर्यजस्तु ॥ २४ ॥

सप्तमस्थो यदा चंद्रो भवेद्भावफलाष्टमः ।

न दीयेत तदा लग्नं शुभैः सर्वग्रहैरपि ॥ २५ ॥

वामदेवः—

ये छिद्रबंधुव्ययगाः प्रसूतौ विधोर्विलग्नाच्च वधूवरस्य ।

ते राशयः प्राप्य विलग्नरेखां भावांशशुद्धा अपि मृत्यवे स्युः ॥

सप्तर्षयः—

दंपत्योर्द्वादशमं लग्नं नेष्टं तथाष्टमं च गृहम् ।

लग्नेन्दुस्थानाभ्यां धनापहं जीवितक्षयदम् ॥ २७ ॥

गर्गः—

चतुर्थे द्वादशे कार्ये लग्ने बहुगुणान्विते ।

अष्टमं तु न कर्तव्यं यदि सर्वगुणान्वितम् ॥ २८ ॥

वसिष्ठः—

Indira Gandhi National
Centre for the Study of
Ancient and Medieval
History and Culture

गुणपूर्णमपि न कुर्यात्कन्यक्षादष्टमं लग्नम् ।

वरराशेर्वा कार्यं योगबलाद्द्वादशचतुर्थौ ॥ २९ ॥

बृहस्पतिः—

अष्टमर्क्षोदयोद्भूतदोषो नश्यति भावतः ।

लग्नेशाष्टमराशीशो मिथो मित्रं यदा तदा ॥ ३० ॥

गदाधरः—

निवसति मुहूर्तकालो महानिशायां दलद्वये यस्मात् ।

दश पूर्वं दश परतस्तस्माद्भुज्यानि च पलानि ॥ ३१ ॥

नीचस्था अहरहिता अभिभूता ये विरश्मयो ह्रस्वाः ।

भुजगा इव मंत्रहता न संति कार्यक्षमा लग्ने ॥ ३२ ॥

यच्छति भावाश्रयजं फलं च नियतं ग्रहोऽधिमित्रांशे ।

वर्गोत्तमगे तद्वन्मेषूरणगेऽतिपुष्टफलम् ॥ ३३ ॥

स्वगृहत्रिकोणतुंगाभिसंस्थितो मित्रभवनभावगतः ।
 चेष्टादिबलयुतो वा यत्नाद्योज्यः शुभस्थाने ॥ ३४ ॥
 नेष्टः शुभो विलम्बे नीचारिगृहोपगतस्तु शत्रुदिने ।
 क्रूरोऽपि सुहृदिवसे स्वोच्चगतः शुभफलोऽन्येषाम् ॥ ३५ ॥
 पापोऽप्यनिष्टदो न स्यादनिष्टस्थानगो यदि ।
 शुक्रज्ञगुरुभिर्दृष्टः स्वोच्चधीधर्मकेंद्रगैः ॥ ३६ ॥

भोजदेवः—

उदेति यो दक्षिणमार्गवर्ती सरोजिनीभर्तुरुपैति चास्तम् ।
 शुभो विलम्बोपगतः स धत्ते ग्रहो न पाणिग्रहणे शुभानि ३७
 अनिष्टफलधामगः शुभकरो ग्रहो वीक्षितो
 बृहस्पतिसितेंदुजैर्बलयुतैरपापैर्यदा ।
 तनुर्भवति पञ्चभिर्गगनगैः शुभैः शोभनं
 हिमांशुगुरुभास्कैरैर्विरहितं हितं नो भवेत् ॥ ३८ ॥
 पञ्चभिरिष्टैरिष्टं पुष्टमनिष्टैरनिष्टमादेश्यम् ।
 स्थानादिबलसमृद्धैश्चतुर्भिरपि पठ्यते यवनैः ॥ ३९ ॥
 पञ्च पाणिग्रहे दोषा वर्जनीयाः प्रयत्नतः ।
 दारिद्र्यमृत्युपुंश्चल्यवैधव्यमनपत्यता ॥ ४० ॥
 पाणिग्रहे गुणाः पञ्च यत्नात्तज्ज्ञो विचिंतयेत् ।
 उभयोः प्रीतिमायुष्यं धनं पुत्रानरोगताम् ॥ ४१ ॥
 जातकेऽपि—

लग्नाधिपोऽतिबलवानशुभैरदृष्टः

केंद्रस्थितैः शुभखगैरवलोक्यमानः ।

मृत्युं विधूय विदधाति सुदीर्घमायुः

सार्धं गुणैर्वहुभिरूर्जितया च लक्ष्म्या ॥ ४२ ॥

सौम्यग्रहैरतिबलैर्विबलैश्च पापै-

लम्ने च सौम्यभवने शुभदृष्टयुक्ते ॥

सर्वापदाविरहिता भवतीह कन्या

दोषोज्झितं जगदिवार्कसमुद्गमे स्यात् ॥ ४३ ॥

लग्नाधिपो यदा केंद्रे लग्नादुपचये तथा ।

क्रमाच्छुभोऽशुभो ज्ञेयो दोषसंधांश्च घातयेत् ॥ ४४ ॥

प्रस्फुरितकिरणजाले स्निग्धामलमंडले बलोपेते ।

सुरमंत्रिणि केंद्रगते सर्वे दोषाः क्षयं यांति ॥ ४५ ॥

नारदः—

लग्नं लग्नांशनाथो वा आयगः केंद्रगोऽपि वा ।

राशीन्निहंति दोषाणामिधनानीव पावकः ॥ ४६ ॥

अब्दायनर्तुमासोत्था ये दोषाः पक्षसंभवाः ।

ते दोषा विलयं यांति केंद्रस्थे च बृहस्पतौ ॥ ४७ ॥

लग्नस्थो गुरुरेकोऽपि लग्नदोषस्य संचयम् ।

हंति पापान्हरिदिने चोपवासव्रतं यथा ॥ ४८ ॥

उक्तानुक्ताश्च ये दोषास्तान्निहंति बली गुरुः ।

केंद्रसंस्थः सितो वापि पन्नगान् गरुडो यथा ॥ ४९ ॥

दुःस्थानस्थग्रहकृताः पापभंगसमुद्भवाः ।

ते सर्वे विलयं यांति केंद्रस्थाने बृहस्पतौ ॥ ५० ॥

गर्गः—

सर्वविरुद्धे लग्ने तिष्ठति केंद्रे यदा सुराचार्यः ।

हिमकरदिनकरकिरणैः सर्वे दोषाः प्रलीयन्ते ॥ ५१ ॥

धर्मकर्माबुधौ लग्ने स्थिते जीवे सिते बुधे ।

अशुभं तच्छुभं याति शुभं वृद्धिमुपैति च ॥ ५२ ॥

वराहः—

ये लग्नदोषाः कुनवांशदोषाः पापैः कृता दृष्टिनिपातदोषाः ।
लग्ने गुरुस्तान्विमलीकरोति फलं यथांभः कतकद्रुमस्य ॥५३॥
यस्मिन्निवाहे गुरुशुक्रसौम्याः केंद्रस्थिता धर्मसुतस्थिता वा ।
सर्वाश्च दोषान्विनिहन्ति लग्ने कुर्वन्ति सिद्धिं सुखसंपदायुः ५४

राहुस्त्रिषष्टलाभे लग्नात्सौम्यैर्निरीक्षितः सम्यक् ।

नाशयति सर्वदुरितं मारुत इव तूलसंघातम् ॥ ५५ ॥

॥ नवमांशादिविचारः

प्राग् लग्ने द्विपदगृहे कुर्यादन्यांशकोदयोनांशे ।

द्विपदेष्वपि कन्यातौलिमिथुनधन्वंशकाः शस्ताः ॥५६॥

क्षेत्रेषु मेषमृगतुलाकर्काद्याः स्युर्नवांशकाः क्रमशः ।

इष्टांशात्पूर्वांशात् (?) द्विशतगुणा लग्नकालिकास्ते स्युः ५७

ओजेऽर्कचंद्रयोर्होरे युग्मे स्तश्चंद्रभास्वतोः ।

आद्यपंचनवेशानां द्रेष्काणाः स्वाद्विषड्लवाः ॥५८॥

यवनः—

आद्यां तु होरां भवनस्य पत्युरेकादशक्षेत्रपतेर्द्वितीयाम् ।

स्वद्वादशैकादशराशिपानां द्रेष्काणसंज्ञा यवना वदन्ति ॥५९॥

कुजयमजीवज्ञसिताः पंचेंद्रियवसुमुनींद्रियांशानाम् ।

विषमेषु समर्क्षेषूत्क्रमेण त्रिंशांशकाः कल्प्याः ॥ ६० ॥

खेटभागास्त्रिभिर्निघ्ना दशभक्ता नवांशकाः ।

द्विघ्नाः पंचविभक्ताः स्युः स्वस्थानाद्वादशांशकाः ॥६१॥

सप्तर्षयः—

गृहं च होराद्रेष्काणौ नवांशो द्वादशांशकः ।

त्रिंशांशो यः शुभो वर्गः सौम्यानामशुभोऽसताम् ॥ ६२ ॥

हरिदेवः—

आदौ समस्तफलदं हरिजं फलार्धं
मध्ये च तुच्छफलमंत्यनवांशकेऽपि ।

अंत्यांशकेऽपि सकलं विफलं विलग्नं

वर्गोत्तमं चरगृहे न चरो नवांशः ॥ ६३ ॥

वर्गोत्तमं विलग्नं वर्गोत्तमजो नवांशको यस्मिन् ।

वर्गोत्तमा नवांशाश्चरादिषु प्रथममध्यांत्याः ॥ ६४ ॥

लघुः—

वर्गोत्तमादृते दद्याच्चरमं न नवांशकम् ।

चरलग्ने तुलांशे तु तुलामकरगे विधौ ॥ ६५ ॥

अस्यापवादो होराप्रकाशे—

चरराशिगते चंद्रे चरलग्ने चरांशके ।

द्वौ पती भजते कन्या शुक्रदृष्टे निशाकरे ॥ ६६ ॥

वराहः—

चरलग्ने चरांशे च चरराशिगतः शशी ।

इत्थं शतगुणं वापि भावशुद्धं तनुं त्यजेत् ॥ ६७ ॥

गर्गः—

कर्कलग्नेऽथवा मेषे तुलांशो यदि दीयते ।

तुले वा मकरे चंद्रो वैधव्यं जायते तदा ॥ ६८ ॥

सप्तर्षयः—

लग्नेदू चरभवने बलिनो योषिद्ब्रहाः स्थिताः केंद्रे ।

योषिद्ब्रह्मसंदृष्टे भर्तृबहुत्वं प्रकुर्वति ॥ ६९ ॥

रविशशीज्ययमाः कुलखेचरा उपकुलाः कुजभार्गवराहवः ।

शशिसुतस्तु कुलोपकुलाभिधोनिगदितो नृपसंधिविधायकः ७०

षड्वर्गतः स्याच्छ्रुतसंपदाप्तिर्लभ्ये सुताढ्या खलु पंचवर्गैः ।
वर्गैरपि स्याच्छ्रुभदं चतुर्भिस्त्रिंशंशको यस्य शुभग्रहस्य ७१

लघुः—

न लग्नं सच्चतुर्वर्गं दूष्यते कालहोरया ।

अपि षड्वर्गसंशुद्धं कुलिकेन विहन्यते ॥ ७२ ॥

ब्रह्मगुप्तः—

न सच्चतुर्वर्गसहो विलग्नं प्रदूष्यते कालजहोरया वा ।

न जन्ममासर्क्षदिनर्क्षयोर्वा न चापि पाद्मः कुलिकोदयैर्वा ७३

हरिदेवः—

यस्मिन् राशौ भवेच्चंद्रस्तदंशं परिवर्जयेत् ।

यस्माद्भवेच्च वैधव्यमावर्षान्मुनयो जगुः ॥ ७४ ॥

बादरायणः—

राशिवद्वर्जयेत्क्रूरोऽप्यंशस्थो मरणप्रदः ।

चंद्रक्रूरयुतो राशिर्लगांशं नैव कारयेत् ॥ ७५ ॥

लघुः—यस्मिन् राशौ भवेत्क्रूरो यस्मिन् राशौ तु चंद्रमाः ।

द्वावप्यंशौ न दातव्यौ लग्ने तौ मरणप्रदौ ॥ ७६ ॥

यस्मिन् राशौ भवेत्क्रूरस्तदंशो दीयते यदि ।

लग्ने मृत्युं विजानीयात्पंचमेऽब्दे न संशयः ॥ ७७ ॥

गर्गः—सक्रूरग्रहराश्यंशं लग्ने दद्यान्न बुद्धिमान् ।

यतः सक्रूरराश्यंशादायुर्हीनं प्रजायते ॥ ७८ ॥

जातके—दशमतृतीये नवपंचमे चतुर्थाष्टमेकलत्रे च ।

पश्यन्ति पादवृद्ध्या फलानि चैवं प्रयच्छन्ति ॥ ७९ ॥

युतः स्वनाथेन निरीक्षितो वा नवांशको लग्नगतो नराणाम् ।

निहन्ति रिष्टानि तथापमृत्युः कलत्रसंस्थश्च नितंबिनीनाम् ८०

विवा० ४

वामदेवः—

पश्येद्यदांशाधिपतिर्विलग्नं लग्नेऽथवा स्यादुदयांशशुद्धिः ।

अस्तांशनाथः स्मरभं विलग्नत्पश्येत्तदास्तांशविशुद्धिरुक्ता ८१

अस्यापवादः । वृद्धगर्गात्रियादयः—

शुद्धस्त्वह स्यान्न यदोदयांशो लग्ने न चास्तांशमुपैति सिद्धिः ।

तयोः सुहृत्सौम्यनिरीक्षितो यः शुभाय स स्यात्प्रवदन्ति संतः ॥

वृद्धवसिष्ठः—

उदयास्तांशयोः शुद्धिर्यदि लग्नेन जायते ।

तदा तन्मित्रसौम्याढ्यवीक्षितोऽश्वः शुभो भवेत् ८३

सप्तर्षयः—

उदयास्तविशुद्धं चेद्दंपत्योर्लग्नमायुषे वृद्धौ ।

उदयास्तविशुद्ध्यूनं मरणकरं निश्चितं वर्ज्यम् ॥ ८४ ॥

श्रीपतिः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पाणिग्रहे लग्नगतो नवांशः स्वस्वामिना चेन्न युतो न दृष्टः ।

करोति पुंसामचिरेण मृत्युं तद्वत्कलत्रोपगतोऽगनानाम् ८५

सप्तर्षयः—

कृत्वायनांशयुक्तौ लग्नाकौ निशि च भार्धमितम् ।

रविभोग्यांशैर्गुणितं निजोदयालग्नभुक्तांशैः ॥ ८६ ॥

खगुणहृतात्पलयोगो मध्योदयसंयुतो भवेत्कालः ।

एकर्क्षगार्कतन्वोर्विवरांशैः साध्यते कालः ॥ ८७ ॥

उत्तरदक्षिणचरलवहीनयुतानाडिका रवेरुदयात् ।

प्राक्पश्चाद्देशांतरयोजनखाष्टांशकेनापि ॥ ८८ ॥

द्विगुणाः पंचविभक्ता रविसितबुधचंद्रमंदगुरुभौमाः ।

दिनपाद्या होरेशा विवर्जयेत्पापखगहोराम् ॥ ८९ ॥

लग्नफलं नवभागे वारफलं व्योमगः स्वहोरायाम् ।

यच्छेत्फलं नवांशे नवांशके खेचरः पश्येत् ॥ ९० ॥

लघुः—वारफलं होरायां लग्नफलं चांशके विनिर्दिष्टम् ।

अंशस्थोऽप्यंशपतिर्यस्माच्चित्त्यं प्रयत्नेन ॥ ९१ ॥

भानोः कुजस्य च दिने विगुणा दरिद्रा

सौख्यान्विता भवति चंद्रदिने कुमारी ।

सौभाग्यशीलसहिता हि शशांकसूनो-

र्वारे गुरोः सुखवती सुभगा सुपुत्रा ॥ ९२ ॥

प्रीत्यर्थभोगसुखभागभृगुजाहि नीच-

स्थैर्यान्वितार्कजदिने पतिवल्लभा च ।

केऽप्याहुरिंदुदिवसे सहिता सपुत्रा

स्याद्भुर्भगा शनिदिने पतिवर्जिता च ॥ ९३ ॥

तिथिरेकगुणा प्रोक्ता बलेन द्विगुणः क्षयः ।

चतुर्गुणं तु नक्षत्रं वासरः षड्गुणः स्मृतः ॥ ९४ ॥

चंद्रः शतगुणो लग्ने सहस्रगुणमुच्यते ।

लग्नाद्धोरादयो भेदा बलिनः स्युर्यथोत्तरम् ॥ ९५ ॥

“योगाः”

ये जातके नृपतिनाभसशीतरश्मे-

र्योगा वसिष्ठयवनप्रमुखैर्निरुक्ताः ।

सर्वेऽपि ते करतलग्रहणे कुमार्या

योज्या यतः शुभफलाः प्रसवे विवाहे ॥ ९६ ॥

नंदो भद्राभिधो जीवो जीमूतः स्थावरो जयः ।

विजयो व्यालपातालसुखक्षयतमोऽतकाः ॥ ९७ ॥

बुधे नन्दः, सिते भद्रो, जीवे जीवो, विलग्नगे ।
 ज्ञजीवयोस्तु जीमूतः, स्थावरो जीवशुक्रयोः ॥ ९८ ॥
 जयो ज्ञसितयो, ज्ञैज्यशुक्रेषु विजयो, भवेत् ।
 सहस्रकिरणे व्यालो, रसातलसुखः कुजे ॥ ९९ ॥
 क्षयो मन्दे, तमो राहौ, केतावंतकसंज्ञकः ।
 द्वादशैते स्मृता योगाः शुभाशुभफलप्रदाः ॥ १०० ॥
 त्रिष्वाद्येषु भवेद्राज्ञी ततो देवी चतुर्ष्वपि ।
 दरिद्रा विधवा सौख्या व्यालाद्येष्वथ पंचसु ॥ १ ॥
 अन्ये ये यवनाद्युक्ताः करग्रहे ये शुभाशुभा योगाः ।
 जातकविहिताभूपाकृतिपूर्वाश्चात्र संचिंत्याः ॥ २ ॥
 एवं गुणदोषाणां बलाबलं समधिकल्पयित्वादौ ।
 लग्नं विवाहसमयोदयं च होराविदा स्पष्टम् ॥ ३ ॥
 नहि सकलगुणसमेतं कालेनाल्पेन लभ्यते लग्नम् ।
 यस्मात्तस्मादेयं तनुदोषं बहुगुणं तज्ज्ञैः ॥ ४ ॥

शौनकस्तु विशेषमाह—

बहुतरगुणसंयुक्तं तनुना दोषेण दूषितं लग्नम् ।
 दैवज्ञद्विजवचनात्तदेव संवर्धयत्यायुः ॥ ५ ॥

जातके गर्गः—

स्वल्पोऽप्यनर्थकृद्दोषो लग्ने बहुगुणो भवेत् ।
 तोयन्निंदुरिवासंघः समृद्धः कृष्णवर्त्मनि ॥ ६ ॥

अथ दैवज्ञलक्षणम् । वृद्धगर्गः—

उभयकुलविशुद्धः प्रसन्नमूर्तिः क्रियागमे शुद्धः ।
 सद्भाववान्प्रगल्भो दैवज्ञस्तादृशो भवति ॥ ७ ॥

अविदित्वैव यः शास्त्रं दैवज्ञत्वं प्रपद्यते ।

स पंक्तिदूषकः पापो ज्ञेयो नक्षत्रपाठकः ॥ ८ ॥

वेदशास्त्रविहीनाश्च हेतुतर्कविवर्जिताः ।

तेभ्यो लग्नं न गृह्णीयाद्विषसंयुक्तदुग्धवत् ॥ ९ ॥

न वेत्ति यो जातककर्मपद्धतिं

न ब्रह्मसिद्धांतभवानपि ग्रहान् ।

विवाहयात्रादिककालसूचको

ज्ञेयोऽपि मृत्युः खलु तत्स्वरूपधृक् ॥ १० ॥

संशोध्य लग्नं सुपरीक्षितं च ददाति लोके स च बल्लभः स्यात् ।

विस्तारमायाति च तस्य कीर्तिर्यथा जले तैलमिव प्रकीर्णं ॥ ११ ॥

वसिष्ठोऽपि—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

लग्नदातरि संतुष्टे दुर्लभेऽपि सुलग्नता ।

असंतुष्टे त्वसंतुष्टा निर्दहंत्यपमानिताः ॥ १२ ॥

यात्राधिकारदशकं गणितं च वेत्ति

होरांगतंत्रकुशलो व्यवहारदर्शी ।

सम्यग्विवाहपटलार्थविदप्रमादी

दातुं द्विजोऽर्हति स एव सतां विलग्नम् ॥ १३ ॥

अन्यत्रापि—दशाधिकारं यो वेत्ति जातकं वेत्ति तत्त्वतः ।

व्यवहारे सुकुशलो लग्नं दातुं क्षमो भवेत् ॥ १४ ॥

• अथ गोरजलग्नविचारः तत्र वसिष्ठः—

न गोरजो यावदुपैति शान्तिं न तारकाज्योतिरिनांशुसंघात् ।

विवाहकालो गदितस्तु तावद्विजातिवर्णत्रयबाह्यकेन(कस्य) ॥

भांडव्यः—संध्यालग्नं शुभं स्यान्नटभटबुरुडैश्चर्मकारांत्यजाति-

प्राच्यैश्चण्डस्य शूद्रैः सततमधवरैर्गोपकैर्नेष्टचोरैः ।

एषां संध्याशुभा स्याद्धनसुतसुखदा वर्जिता साधुलोकै-

र्विप्रै राजन्यवैश्यैर्धनसुकृतजवैर्गोरजं नैव शस्तम् ॥

पराशरः—

गोधूलिकाख्ये न च जातु कुर्यात्पाणिग्रहं चित्रशिखंडिसूनोः ।

दिने तथा सप्तहयात्मजस्य वदन्ति पूर्वे सकला मुनीन्द्राः ॥ १७ ॥

दिनांते गोरजं लग्नं न दातव्यं गुरोः शनेः ।

तत्र यामार्धकुलिकौ विवाहे मरणप्रदौ ॥ १८ ॥

दिनेशजन्मनो वारे नैव कर्तव्यता यतः ।

दिनापाये विलग्नस्य तत्काले कुलिकोदयः ॥ १९ ॥

जामित्रं न विचिंतयेद्ब्रह्मयुतं लग्नाच्छशांकात्तथा

नो वेधं न कुवासरं नहि गतं नागामि भं पापतः ।

नो होरां न नवांशकं नहि खगान्मूर्त्यादिभावस्थितान्

हित्वा चंद्रमसं षडष्टमगतं गोधूलिकं शस्यते ॥ २० ॥

भोजदेवः—

कृष्णेपक्षे भानुभौमार्कजानां वारे योगे चापि धिष्ण्ये निषिद्धे ।

संकीर्णानां दारकर्म स्मरन्ति प्रीत्यर्थायुःप्राप्तये शौनकाद्याः ॥

क्षीणं चंद्रं देवपूज्यार्किवारौ विष्टिं क्रूरोपेतभानिष्टयोगान् ।

संक्रांतीश्च प्रोह्यशेषेषु शस्तं सूर्ये चास्तं याति गोधूलिकाख्यम् ॥

लघुः—

षष्ठेऽष्टमे मूर्तिगते शशांके गोधूलिके मृत्युमुपैति कन्या ।

कुजेऽष्टमे मूर्तिगतेऽथवास्ते वरस्यनाशं वदतीह गर्गः ॥ २३ ॥

वसिष्ठः—

कुलिकं क्रांतिसाम्यं च मूर्तौ षष्ठाष्टमे शशी ।

पंच गोधूलिके त्याज्यास्त्वन्ये दोषाः शुभावहाः ॥२४॥

अन्यत्रापि—

धिष्ण्यं क्रूरयुतं पापं लग्ने षष्ठाष्टमे शशी ।

गोरजं तत्प्रशंसन्ति संतः शनिदिनं विना ॥ २५ ॥

वृद्धगर्गः—

क्रूरभुक्तं च भोग्यं च विद्धं भं क्रूरवासरम् ।

लग्नं क्रूरयुतं चांशं संध्यालग्ने न चिंतयेत् ॥ २६ ॥

यदृक्षं शनिभौमाभ्यां युक्तं वा धूमितं भवेत् ।

गोधूलिकेऽपि तद् ग्राह्यं हित्वा वेधं मनीषिभिः ॥२७॥

लग्नशुद्धिर्यदा न स्याद्यौवनं च प्रदृश्यते ।

तदा च सर्ववर्णानां लग्नं गोधूलिकं शुभम् ॥ २८ ॥

पराशरः—

यावत्कुंकुमरक्तचंदननिभः संदृश्यते भास्करो

यावन्नैव निशा न चापि दिवसः संध्या भवेत्पश्चिमा ।

यावन्नोडुगणो न खे विसृमरो नोन्मीलिता रश्मयः

स्तावत्सर्वजनस्य मंगलविधौ गोधूलिकं शस्यते ॥२९॥

गोपैर्यष्ट्या हतानां खुरपुटदलिता या च रेणुर्दिनांते

सोद्वाहे सुंदरीणां विपुलधनसुता चायुरारोग्यदा स्यात् ।

तस्मिन्काले न ऋक्षं न च तिथिकरणं नैव लग्नं न योगः

ख्यातः पुंसां सुखार्थं शमयति दुरितं गोरजं यद्दिनांते ३०

यावद्दिनांते निशि पश्चिमायां पश्चात्तृतीये रविर्विबभागे ।

तस्मात्परं नाडिकया च युग्मे गोधूलिकालं मुनयो वदन्ति ३१

रत्नमालायाम्—

समस्तगुणसंपदां न खलु लब्धिरल्पैर्दिनै-

॥४५॥ गुणप्रचुरता ततो बहुमता च दोषाल्पता ।

न भूरि गुणसंचये प्रभवतीह दोषोऽल्पको

ह्युदर्चिषि हुताशने सलिलविंदुरेको यथा ॥ ३२ ॥

॥ अन्यत्रापि—

घटिकालग्राभावेऽङ्गीकार्यं गोरजं विप्रैः ।

..... ॥ १३३ ॥

॥ इति शार्ङ्गोयसारसमुच्चये विवाहपटले लग्नशुद्धिप्रकर-

णाध्यायः समाप्तः ॥ ९ ॥

अथ प्रकीर्णाध्यायः ॥ १० ॥

॥ मंडपवेदिकामाह—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts.

हस्तोन्नतां हस्तकपंचसप्तकूर्मोन्नतां मंदिरवामभागे ।

स्तंभैश्चतुर्भिः कलशैर्विचित्रैर्वेदीं विवाहे प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ १ ॥

दलनकंडनमण्डपवेदिकागृहसुमार्जनवारकमंडपाः ।

- करतलग्रहमध्यगतागतं तदखिलं विदधीत विवाहमे ॥ २ ॥

॥ आशाधरः—

विवाहकृत्यं सकलं विवाहमे विलोकयेन्नात्र बलं हिमद्युतेः ।

नवत्रिषष्टोऽत्र न वारकः शुभो न वर्णको नैव विवाहमंडपः ३

“एकादि नव तैलादि षष्ठं नेष्टं तृतीयकम् ।

॥ अष्टसप्तचतुःपंच विवाहे मंडपाः शुभाः ॥ ४ ॥

॥ निष्किंचने द्व्यहैकं च तैलं वा मृन्मयः शुभः ।

॥ कार्यस्थे राज्यविस्तारे मंडपो माससंज्ञितः ॥ ५ ॥

चतुः पंच तथा सप्त अष्टमैकादशस्तथा ।

विवाहे मंडपाः प्रोक्ता द्विरेकः स्यान्न किंचन ॥६॥” ?

गर्गोऽपि—

॥ चतुर्थो मंडपः श्रेष्ठः पंचमः सप्तमस्तथा ।

अष्टमैकादशः श्रेष्ठो नेष्टः षष्ठस्तृतीयकः ॥ ७ ॥

उक्ते काले विवाहानां कुर्यान्नान्दीमुखं पिता ।

देशांतरे विवाहश्चेत्तत्र गत्वा भवेदिदम् ॥ ८ ॥

व्यवधाने महानद्या गिरेर्वा व्यवधानतः ।

॥ ९ ॥ वाचो यत्र विभिद्यंते तद्देशांतरमुच्यते ॥ ९ ॥

पंचमे नवमयुग्मचतुर्थे सप्तमेऽहि च शचीप्रपूजनम् ।

पाणिपीडनदिनादिपूर्वकं यत्प्रसिद्धमिह संज्ञया भवेत् ॥ १० ॥

तैलप्रवाहो नोलंघ्यो न दिनादौ नृत्योषितोः ।

॥ वैधव्यं मुनिभिः प्रोक्तं तथैवांगिरसः स्मृतिः ॥ ११ ॥

तैलं देवप्रतिष्ठार्थं कुमार्याश्च महोत्सवे ।

॥ विप्रस्योपनये चैव तैलमादौ प्रधार्यते ॥ १२ ॥

प्रतिष्ठाचौलोपनये विवाहे नृत्योषितोः ।

॥ तैलं प्रयत्नतो धार्य सर्वदेशेष्वयं विधिः ॥ १३ ॥

तैलाद्देवत्वमायाति प्रेतत्वं याति तैलतः ।

॥ तस्मात्तैलं विधार्य स्याद्विवाहे च प्रतिष्ठितम् ॥ १४ ॥

सुतैलेन विना लग्नं यः करोति स मूढधीः ।

॥ १५ ॥ प्रेतात्प्रेतः समुत्पन्नो वरत्वं च प्रमुंचति ॥ १५ ॥

रत्नकोशे—रजनिजनितरागा मालिनी पूर्ववक्त्रा

॥ १६ ॥ प्रथमरजनियामेऽलंकृताभ्यो रमाभ्यः ।

शिरसि विमलतैलं धारयेद्वै कुमारी

धवललुलितरागैर्नागवल्लीदलैश्च ॥ १६ ॥

अंत्यजश्वानचांडालोदक्यापतितसूतिकाः ।

दर्शनं स्पर्शनं वर्ज्यं धृते तैले तु कन्यया ॥ १७ ॥

सर्वसंमते—

विस्तारतो हस्तचतुष्टयेन हस्तोच्छ्रितां मंदिरवामभागे ।

स्तंभैश्चतुर्भिः कृतनिश्चलांगां वेदीं विवाहे प्रवदन्ति तज्ज्ञाः १८

विवाहवेदी गृहमंडपस्य ईशानपूर्वोत्तरदिग्विभागे ।

सौभाग्यकन्याधनपुत्रयुक्ता शेषैर्विभागैर्विधवा भवंति ॥ १९ ॥

दक्षिणे पूर्वदिग्द्वारे तत्पूर्वोत्तरमादिशेत् ।

गृहनिर्गमवामांगे वसोद्वारं च वेदिकाम् ॥ २० ॥

ऊपरे दुर्भगा नारी शल्ये चैव मृतप्रजा ।

द्वारवेधेऽनपत्या च सूत्रच्छेदे कुलक्षयः ॥ २१ ॥

गृहस्य दक्षिणे भागे कुर्याद्वेदीं ततः शुभाम् ।

अन्यथा नैव कर्तव्या सेत्येवं मनुरब्रवीत् ॥ २२ ॥

अविघ्नकारिणं देवं विघ्नराजं प्रपूजयेत् ।

समोदकाक्षतैः पूर्णं दंपत्योः सन्निधौ न्यसेत् ॥ २३ ॥

षोडशारत्निकं कुर्याच्चतुर्द्वारोपशोभितम् ।

मंडपं तोरणैर्युक्तं तत्र देवीं प्रकल्पयेत् ॥ २४ ॥

अष्टहस्तं च रचयेन्मंडपं वा द्विषदूरम् ।

चतुःकरां वा हस्तोच्चामिष्टकाभिर्मृदाऽथवा ॥ २५ ॥

विप्रे षोडशहस्तैश्च राजन्ये द्वादशैस्तु तैः ।

वसुहस्तमितो वैश्ये शूद्रजातौ चतुःकरः ॥ २६ ॥

गृहे तु पश्चिमे द्वारे तथैवोत्तर एव च ।

विवाहे वेदिका कार्या गृहान्निर्गमदक्षिणे ॥ २७ ॥

“अथ श्वशुरादीनां सुखं भविष्यति नवेति ज्ञानोपायः”

श्रीपतिः—श्वशुरोऽर्कः सितः श्वश्रूः स्त्रीणामस्तपतिः पतिः ।

एभिरुच्चोपगैरेषां शुभं नीचादिगैरसत् ॥ २८ ॥

ब्रह्मगुप्तस्तु विशेषमाह—

सूर्यात्पतिः स्त्री च विधोस्तथाराद्वित्तं सुतो ज्ञाच्च सुखं गुरोश्च ।

धनं सितादर्कसुताच्च वेश्म ब्रूयात्समुद्राहविधौ स्वयुक्त्या २९

एतैर्नीचस्थितैरस्तंगतैः शत्रुगतैर्न सत् ।

स्वगृहोच्चत्रिकोणस्थैः शुभं तेषां तथोदितैः ॥ ३० ॥

अथ घटिकास्थापनं तत्फलं चाह—

यंत्राणां मुख्यरूपासि ब्रह्मणा निर्मिता घटी ।

दंपत्योः शुभकालासि कुरु त्वं सृष्टिकारिके ॥ ३१ ॥

प्रस्तुत्यैव घटीं नीरे क्षिपेत्कुण्डे जले शुभे ।

अर्धोदितार्धास्तमिते सूर्यर्बिबेऽद्रिसंगते ॥ ३२ ॥

शौनकः—

यद्रूपं प्रथमं करोति घटिका पूर्वादिदिक्षु क्रमा-

त्सौभाग्यं निधनं च गोविरहिता रोगोद्भमः सर्वदा ।

धन्या वल्लभतामुपैति नियतं पत्युश्चला सर्वदा

स्यात्साध्वी सुतवित्तबंधुसहिता नंदत्यलं भूतले ॥ ३३ ॥

दिनापरार्धे च कपाटसंधौ न वैधृते न व्यतिपातयोगे ।

क्रांत्योश्च साम्ये कुलिकार्धयामे करग्रहः स्याद्विषभक्षतुल्यः ३४

न दिवा पराह्णसमये नाधिकमासे करग्रहो न तिथिपाते ।

ग्रहणद्वयमध्यगते ग्रहणादौ सप्तवासरैः परतः ॥ ३५ ॥

विंशोपबिलं ग्रहाणाम्—

सार्धास्त्रयोऽर्के, बुधशुक्रयोर्द्वौ, गुरोस्त्रयः पंचविधोर्विंशोपाः।
विधुंतुदारार्किषु सार्धमेव स्मृतं विलम्बे बलमेभिरार्यैः ॥ ३६ ॥

एकमातृजयोरेकवत्सरे पुरुषस्त्रियोः ।

न समानक्रियां कुर्यान्मातृभेदे विधीयते ॥ ३७ ॥

विवाहात्प्रथमे पौषे आषाढे चाधिमासके ।

न सा श्वश्रूगृहे तिष्ठेच्चैत्रे तातगृहे तथा ॥ ३८ ॥

विहितकौतुकमंगलमंडनो वरयतो मधुपर्कविधेरनु ।

ज्वलितवह्निसमक्षमवाप्नुयात्स्त्रियमुपैति ततश्च शुभाशुभम् ३९

प्राप्ते चतुर्थदिवसे कृताभिषेका स्वलंकृता रात्रौ ।

कौशेयरक्तवासांसि परिदधीताथ शुभदिने कन्या ॥ ४० ॥

कुर्याच्चतुर्थिकां दृष्टे स्वजामित्रोदये शुभे ।

ज्याद्यैरेकक्षगैर्जारान्सुवर्णसदृशान् (?) ग्रहैः ॥ ४१ ॥

कन्यासु सोमाद्युपभोगदोषप्रशांतये कर्म चतुर्थिकाख्यम् ।

कुर्वीत पाणिग्रहणाच्चतुर्थे दिने रजन्याश्चरमे विभागे ॥ ४२ ॥

वधूप्रवेशः प्रथमे तृतीये सुखप्रदः पंचमकेऽपि वर्षे ।

द्वितीयके वाथ चतुर्थके वा षष्ठे वियोगामयदुःखदः स्यात् ४३

एकोदरभ्रातृविवाहकृत्ये स्वसुर्न पाणिग्रहणं विधेयम् ।

षण्मासमध्ये मुनयः समूचुर्न मुंडनं मंडनतो विधेयम् ॥ ४४ ॥

कुले ऋतुत्रयादर्वाङ्ग कुर्यान्मंडनत्रयम् ।

प्रवेशान्निर्गमः पश्चान्मंडनान्न तु मुंडनम् ॥ ४५ ॥

मुंडनादुपरि मंडनं भवेदायुषो द्रविणवृद्धिकारकम् ।

नैव शोभनमृतुत्रयादधो मंडनात्परतरं हि मुंडनम् ॥ ४६ ॥

न मुंडनोपनायनं न मेखलाविमोक्षणम् ।

वदन्ति शौनकादयः सचौलकर्म मुंडनम् ॥ ४७ ॥

न मुंडनं स्याद्रशनादिवंधो न चापि मोक्षो व्रतबंधनस्य ।

वदन्ति गर्गप्रमुखा मुनीन्द्राः शूद्राकृतिं (?) मुंडनमेव नान्यत् ४८

स्वसृद्वये भ्रातृयुगे स्वसृभ्रातृयुगे तथा ।

न जातु मंगलं कुर्यादेकस्मिन्मंडपेऽहनि ॥ ४९ ॥

मातृयज्ञक्रियापूर्वं ज्येष्ठं कृत्वा तु मंगलम् ।

ऋतुत्रयं पुनर्यावन्न कुर्याल्लघु मंगलम् ॥ ५० ॥

विवाहकृत्यं दुहितुश्च कृत्वा पश्चाद्विवाहो न सुतस्य कार्यः ।

प्रकीर्तयंत्येवमृषिप्रवर्या न मुंडनं चापि हि मंडनादनु ५१

दर्शश्राद्धं क्षयश्राद्धं शीताद्भिः स्नानमेव च ।

प्राचीनावीतिकरणं नदीसीमानुपातनम् ॥ ५२ ॥

नांदीश्राद्धे कृते नैव यावन्मातृविसर्जनम् ।

नदीप्रवाहो नोलंघ्यो न दिनादौ न योषिताम् ॥ ५३ ॥

वैधव्यं मुनिभिः प्रोक्तं तथैवांगिरसः स्मृतिः ।

पाणिपीडनविधेरनंतरं चूलिकोपनयने विवर्जयेत् ।

मासषट्कमुपरागभं त्यजेन्न्यूनमृक्षमपि पादभेदतः ५४

ज्येष्ठात्कृत्याच्च षण्मासं न कुर्याल्लघुमंगलम् ।

कुर्वन्ति मुनयः केचिदन्यस्मिन्नपि वत्सरे ॥ ५५ ॥

स्त्रीविवाहः कुले निर्गमः कथ्यते

पुंविवाहः प्रवेशो बुधैः कीर्तितः ।

निर्गमादादितो न प्रवेशः शुभ-

स्तत्र संवत्सरांतो विधिः कीर्तितः ॥ ५६ ॥

ऊर्ध्वं विवाहाच्छुभदो नरस्य

नारीविवाहोऽपि ऋतुत्रये स्यात् ॥

नारीविवाहादपि हि प्रशस्तं

नरस्य पाणिग्रहमाहुरार्याः ॥ ५७ ॥

अष्टवर्षा भवेद्गौरी नववर्षा च रोहिणी ।

दशवर्षा भवेत्कन्या अत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥ ५८ ॥

प्राप्ते तु द्वादशे वर्षे यः कन्यां न प्रयच्छति ।

मासि मासि रजस्तस्याः पिता पिबति शोणितम् ॥ ५९ ॥

अकीर्तिं भुवि संप्राप्य वसन्ति निरये यतः ।

प्राप्नुवंति नराः पापं परदाराभिदर्शनात् ॥ ६० ॥

मातापिताग्रजो भ्राता बांधवाः सहवासिनः ।

सर्वे ते नरकं यांति दृष्ट्वा कन्यां रजस्वलाम् ॥ ६१ ॥

पितृगेहे च या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।

ब्रह्महत्या पितुस्तस्याः सा कन्या वृषली भवेत् ॥ ६२ ॥

इति शार्ङ्गोपसारसमुच्चये विवाहपटले प्रकीर्णाध्यायः

समाप्तः ॥ १० ॥

कार्तिकीविवाहपटलम् ।

शौनकादिमुनयस्तु पुष्करे कार्तिकीकरतलग्रहं शुभम् ।

कीर्तयन्ति धनपुत्रकीर्तिदं दीर्घमायुरमरेज्यताखिलम् ॥ १ ॥

पद्मयोनिरपि कार्तिकी सदा माघमासकृतदारसंग्रहः ।

सृष्टिकर्तुरपि वाञ्छिताखिलं नात्र विष्टिकुलिकादि चिन्तयेत् २

ब्रह्मविष्णुशिववासवादिभिर्दत्तशोभनवरा हि कार्तिकी ।

तत्र पाणितलपीडने कृते पुत्रवित्तसुखभागभवेज्जनः ॥ ३ ॥

नैव गोचरविधिर्न चाष्टकः शोधयेन्न बलमर्कजीवयोः ।
 तारकाशशभृतोर्बलं शुभं नैव लग्नविधिमत्र चिंतयेत् ॥ ४ ॥
 भार्गवामरगुरोरदर्शने दुष्टदोषपरिदूषिते दिने ।
 कार्तिके सकलदोषनाशनं कारयेत्करतलग्नहं बुधः ॥ ५ ॥

पूर्वतः पृष्ठतो वापि कार्तिक्यां दिनपंचकम् ।

विवाहं तत्र कुर्वीत नात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥

कुर्याद्गोधूलिकं लग्नं कार्तिक्यां शुभमिच्छता ।

सर्वदोषापहं प्रोक्तं दैवज्ञैः पूर्वसूरिभिः ॥ ७ ॥

कार्तिक्यां घटिकालग्नं कुर्यादज्ञानतोऽपि यः ।

कर्ता कारयिता चोभौ निहतौ सकलैः सुरैः ॥ ८ ॥

नष्टे शुके तथा जीवे ग्रहणे चंद्रसूर्ययोः ।

केशवस्थितिनंदायां विवाहः शोभनः स्मृतः ॥ ९ ॥

इक्षुसान्निध्य आरामे प्रसिद्धे देवकीर्तने ।

नदीहृदतडागे वा विवाहः पुष्करे स्मृतः ॥ १० ॥

॥ इति श्रीमांडव्यसंहितायां कार्तिकीविवाहपटलं समाप्तम् ॥

॥ मौजीपटलम् ॥

जनुर्गर्भतो वाष्टमेऽब्देवटोः स्याद्भूतं माघतः पंचमासेषु शुक्ले ।
 गुरौजन्मभाच्छोभनेभेऽष्टमाब्दाद्वरं मध्यमं निन्दितं वर्षमुक्तम्

दिने नापराह्णे प्रदोषे कुजार्की-

विना प्रोक्तधिष्ण्येऽप्यनध्यायहीने ।

दिने पूर्वके पश्चिमे वा शुभं स्या-

द्वेधे त्रिधोत्पातके सप्तरेखात् ॥ २ ॥

तथा क्रूरयुक्तैष्ययातर्क्षवज्ये

॥ ३ ॥ बटोर्मृत्युदे नो शुभं मंगलं स्यात् ।

ऋगीशः सुरेज्यो यजुर्वेदसाम्नोः

॥ ४ ॥ पत्नी भार्गवारौ बुधोऽथर्वनाम्नः ॥ ३ ॥

बलाढ्येऽधिपे वास्य होरादिवर्गे

॥ ५ ॥ शुभं मेखलाबंधनं नाधिके तत् ।

करत्रिश्रवःसार्पारौर्द्रक्षपूर्वा-

॥ ६ ॥ त्रये मूलभे बह्वृचानां शुभं स्यात् ॥ ४ ॥

गुरुब्राह्म्यसूर्यादिर्तीर्द्रक्षपौष्णा-

॥ ७ ॥ नुराधोत्तराख्यो यजुःसौख्यकारी ।

करे वासवे विष्णुभे पुष्यरौद्रो-

॥ ८ ॥ त्तरादस्त्रमे वै श्रियः सामगानाम् ॥ ५ ॥

श्रवःपुष्यमैत्राश्विहस्तेंदुभेषु

॥ ९ ॥ व्रतं सप्तमे भे शुभेऽथर्ववेदे ।

गुरुर्भागर्वश्वंद्रजः सूर्यनामा

तथेंदुः शुभो वासरो मौंजिवंधे ॥ ६ ॥

नवांशोऽर्कतः क्रौर्यजाड्ये भवेतां

तथा पापिता पाटवं यज्वता च ।

तथा यज्वता मूर्खताऽथ प्रसंगाद्

ब्रुवे केंद्रगानां फलं स्पष्टमत्र ॥ ७ ॥

सुरेज्ये धनी पुण्यकृत्सौख्यविद्या-

॥ ८ ॥ गुणाढ्यो भृगौ तद्वदेवाथ सौम्ये ।

सदाध्यापकः सूर्यजेंऽत्यादिसेवी

रवौ राजसेवी कुजे शास्त्रवृत्तिः ॥ ८ ॥

वणिग्वृत्तिरिंदौ रविः षट्त्रिंशोभे

रिपुत्र्यायगा राहुभौमार्कपुत्राः ।

तपस्त्र्यायधीलोचनेऽब्जोऽर्थधर्म-

शौर्यायत्रिषु ज्ञेज्यशुक्राः शुभाः स्युः ॥ ९ ॥

भैरव्यायग्निकेऽऽनुः शुभं तून शुक्रो

न षष्ठः शुभो मृत्युरिष्फंस्थितोऽपि ।

तथा लग्नपेंदू षडष्टस्थितौ नो

शुभौ देवपूज्योऽपि पूज्यो न मृत्यौ ॥ १० ॥

न लग्ने कुजार्कार्कयो राहुकेतू

वटोर्जीवनं दीर्घकालं सहंते ।

न मंदापराह्लाधिमासेषु कंठ-

ग्रहो देववंद्ये स्थिते सिंहराशौ ॥ ११ ॥

न संध्याभवे गर्जिते नष्टसंस्थे

गुरौ नीचगे चारिराशिस्थिते वा ।

दिनद्व्यंशशस्तं तृतीयं त्वशस्तं

द्विजानामिदं मौजिवंधे विधेयम् ॥ १२ ॥

इति श्रीकेशवार्कविरचितं मौजीपटलं समाप्तम् ॥

ॐ

तत्सत्

विवाहपटलम्.

इष्टदेवताप्रणामः—

हेरंबब्राह्मीसृष्टृश्रीपश्रीकंठादित्यादीन् ।

खेटान्नत्वा वक्ष्ये घट्यादेर्माने सम्यक् शुद्धम् ॥
 वैवाह्यं कर्म ग्रंथानालोक्यान्यान् भूमनः श्लोका-
 नल्पीयो दैवज्ञानां प्रीत्यै पूर्वाचार्यैरुक्तान् ॥ १ ॥

दशधा मैत्री—

उक्ता राशिर्नाडी गाणी योनिर्वर्गः खेटो वा ।

वर्णो दूरं तारा वश्यश्चैवं दिग्भिर्मैत्री स्यात् ॥

ओजाद्राशेः षष्ठं द्रव्यं वा संहान्यद्वयं स्याद्

राशौ हीने मैत्री स्यान्मैत्र्या हीनो राशिर्योज्यः ॥२॥

नाडीमैत्री—

योज्यश्चेत्तारा पापा योनेर्वैरं नाडी न स्या-

च्चाश्वाद्यं व्याख्यं व्यस्तं पुंस्त्रीभं चैकस्थं नाडी ।

१ ग्रंथकर्ता ज्योतिर्वित्तिलकः “खंभात”वास्तव्यः श्रीगौडज्ञातीयो गुर्जर-
 रण्डितः ॥ अस्य विवाहपटलस्य ग्रंथकृता कृता निर्णयामृतनाम्नी टीकाऽत्युत्त-
 माऽपरा पीयूषधारेव वर्तते। वर्तते च साऽसत्सन्निधौ परं च प्रतिपत्त्यशुद्धा-
 वृताऽतः पुस्तकांतरमृते च न संशोधनमर्हति, यदि वर्तेत सा केषांचिद्भिदुषां
 गृहे दीयेत दयया दयालुमिश्रेत्सा तर्हि संशोध्य प्रकटीकरिष्यामः। ग्रंथकृत-
 जातीयाः साम्प्रतमपि केचन विद्वांसः संति परंतु ते लब्धमानधनदैवज्ञप्रमुखा
 विमुखा ज्योतिःशास्त्रीयग्रंथसंशोधनादिपारमार्थिककार्येऽतः खिद्यते नश्चेतः ।

नेष्टं नाडीवेधे चान्ये प्राहुः पादानां वेधे
हीनेऽनासन्ने वेधे सर्वाभिमैत्रीभिः सौख्यम् ॥ ३ ॥

गणमैत्री—

सौख्यं दंपत्योः श्रस्वारेहाश्वादित्येज्यान्वज्जं ।
देवे, चित्रावस्वैद्रंमूशार्गीन्द्राग्नीमव्यालम् ॥
दैत्ये, ऽन्यन्मर्त्ये, पुंदैत्यानां मृत्युः स्या, दैत्यानां
वैरं देवैः, स्त्रीभं ना भर्तुर्भ रक्षस्तत्रेष्टम् ॥ ४ ॥

नक्षत्रयोनिः—

तत्रेष्टं चेन्नाड्यां योनौ शुद्धिः खेटप्रीतिः स्या-
च्चाश्वेभाजाहिव्यालश्वानौत्वव्योतुद्व्याख्वद्व्याः ॥
काली द्वीपी काली व्याघ्रद्व्येणश्वानः कीशो द्वौ ।
बभ्रू कीशः सिंहाश्वौ सिंहो गौर्हस्तीयं योनिः ॥ ५ ॥

योनिमैत्री, वर्गमैत्री—

योनिः श्रेष्ठा स्याच्चान्योन्यं वैरं त्यक्त्वा वर्गः स्यात् ।
कुश्चौतुश्चुः सिंहष्टुः श्वानस्तुर्व्यालः पुश्चाखुः ॥
यादेरेणः शोऽविश्वावर्गस्ताक्षर्य, स्ताक्षर्यव्यालं, ।
पंचास्येणं, श्वानाव्योत्वाखु त्याज्यं नित्यं वैरम् ॥ ६ ॥

ग्रहमैत्री, वर्गमैत्री—

वैरं त्याज्यं खेटानां दंपत्योर्जन्मन्यन्योन्यं ।
मीनादेराशेर्विप्राद्याश्चत्वारो वर्णा ज्ञेयाः ॥
वा विप्रादेः शुक्रेज्यावीशौ भौमार्कावज्जो ज्ञ-
श्चैनिः संकीर्णस्येयं मैत्री भर्तृश्रेष्ठ्ये सौम्या ॥ ७ ॥

कन्यादूरं, तारामैत्री—

सौम्यं कन्यर्क्षाद्वा नुर्भ दूरं व्यस्तं न श्रेष्ठं ।

भीरोर्भात्ताराः शस्ता हित्वा पंचर्षादुत्र्याख्याः ॥

श्रेष्ठा जन्माख्या दंपत्योस्त्यक्तवैकर्क्ष चैकांशे ।

चेत्कन्योत्पत्तौ रव्याद्याश्चाशस्ता न स्युः सर्वे ॥ ८ ॥

वश्यमैत्री, गुरुशुद्धिः—

सर्वे नृणां वश्याः सिंहं हित्वा तेषां भक्ष्याः स्यु-

स्तोयोत्पन्नाः कूर्पिं त्यक्त्वा सर्वे वश्यास्त्वेणारेः ॥

एवं दिग्भिर्मैत्री चिंत्या कन्योक्ते काले जीवे ।

बुद्ध्यां द्रव्ये लाभे धर्मे मार्गे चोद्वाहो रम्यः ॥ ९ ॥

प्रश्नद्वारा शुभाशुभफलं, पुंस्त्रियोर्लक्षणम्—

रम्यस्थाने दैवज्ञं संपूज्य प्रष्टार्थं विप्रं ।

पृच्छेत्तेन प्रश्नाद्यैः श्रेष्ठैः श्रेष्ठं संवक्तव्यम् ॥

भर्ता धर्मस्वायुर्विद्याढ्यो व्याधित्यक्तः श्रेष्ठः ।

कन्या जन्माद्यैः शुद्धा सच्चिह्ना लघ्वी वैवाह्या ॥ १० ॥

कन्यादानकालः—

वैवाह्ये मे कन्यादानं केचित्पूर्वास्वाग्नेये ।

विष्णोर्भे राधायां वैश्वस्य त्रिष्वंशेषु प्राहुः ।

स्वातौ वस्वर्क्षे लग्नं त्यक्त्वात्रान्ये दोषा वर्ज्याः

सौम्यैर्धीगोर्केद्रस्थैः क्रूरैस्त्र्यर्थायस्थैः श्रेष्ठम् ॥ ११ ॥

वर्षशुद्धिः—

श्रेष्ठा आद्याः षट्पक्षा युग्मेऽब्दे कन्या जन्माहा-

चौजेऽब्दे ते नो शस्ता व्यस्ता नृणां वर्षे ज्ञेयाः ॥

खेटाब्दश्रेष्ठे सौख्यं हैन्ये कष्टं खेटे वाब्दे
ह्येकस्मिन् शुद्धे मध्यं खेटे शुद्धे वर्षं शस्तम् ॥ १२ ॥

गुरुशुद्धौ विशेषः—

शस्तो देवेज्यः पूर्णं सौभाग्यं कुर्यात्कन्यानां ।
जन्मत्र्यर्याकाशस्थः पूजाद्यैः शस्तोऽब्दे शुद्धे ॥
रिप्फांबुस्थः खेटैर्विद्धो रेखाशुद्धो वा मध्यः ।
स्वोच्चादिस्थो वा कालेऽतीते तच्छुद्धिर्नो चिंत्या ॥ १३ ॥

ताराबलं चंद्रबलम्—

नो चिंत्यं तारावीर्यं शुक्ले पक्षे कृष्णे चांद्रं ।
दंपत्योः शश्वद् ग्राह्यं चांद्रं चांद्राभावे स्त्रीणाम् ॥
शुद्धे लग्ने राश्युत्थं चांद्रं वीक्ष्यं भर्तुः सौरं ।
चोद्धाहाद्भर्तुश्चांद्रं हित्वा सीमतं वा यात्राम् ॥ १४ ॥

विवाहांगकार्यम्—

यात्रामुद्धाहापौर्णे जीवेच्छुर्नो कुर्वीतावाक् ।
त्र्यर्यकाहस्स्वाद्याचार्यैर्वर्णाद्यं कार्यं वर्ज्यम् ॥
वैवाह्यं कृत्यं वैवाह्यर्क्षे वा कन्यादानर्क्षे ।
कर्तव्यं कर्तुश्चंद्रे शुद्धे नो विष्ट्यादौ दोषे ॥ १५ ॥

लग्नशुद्ध्यै त्याज्यदोषाः—

दोषास्त्याज्या लग्ने पंचांगाशुद्धिः क्रांत्योः साम्यं ।
क्रूरैर्विद्धं युक्तं भुक्तं गम्यं भं यद्राहुस्थम् ॥
भानोर्भादिद्राख्यं गंडांतं यामार्धं शन्यर्धं ।
लत्ताशर्वास्त्रं खार्जूरं संक्रांतिः क्रूरा होरा ॥ १६ ॥

गुरोर्नीचादिविचारः—

कूरा होरा दुष्टा कूरे वारेऽहि स्यादुल्काद्यैः ।

दुष्टं भं तावत्त्याज्यं यावच्चंद्रेणाभुक्तं स्यात् ॥

नीचस्थो नीचांशे जीवो वर्ज्यः सिंहे वा वक्री ।

चातीचार्यहामष्टाविंशत्यां वा गोतौलिस्थः ॥ १७ ॥

वृषतुलागतगुरोर्व्यवस्था, ग्रहयुक्तचंद्रफलं, कर्तरी,—
गोतौलिस्थो वर्ज्यो निघे देशे नान्यस्मिन् जीवः ।

चंद्रः खेटैर्युक्तो नेष्टः सौम्येज्याभ्यां श्रेष्ठः स्यात् ॥

लग्नाभावे चैकक्षांशं हित्वा श्रेष्ठो वा स्याच्चेत् ।

खेटानां प्रादक्षिण्यं प्राप्तश्च कूरांतर्नेष्टः ॥ १८ ॥

चंद्र-लग्न—कर्तरीविचारः—

कूरांतर्नेष्टं लग्नं वित्ते मार्गीं रिप्फे वक्री ।

कूरः सेष्टस्तन्मध्यं विच्छुक्तेज्यैर्दृष्टं वा स्यात् ॥

लग्नेन्दुभ्यां षड्भाष्याभ्यां तुल्यः सत्खेटो नेष्टो ।

द्युने कूरः शश्वच्चाजांशाद्वाणेष्वंशे त्यक्तः ॥ १९ ॥

गुरुशुक्रचंद्राणामस्तादि, बाल्यत्व, वृद्धत्व, जन्ममास, नक्षत्रतिथीनां वर्ज्यत्वं प्रथमगर्भस्य ज्येष्ठमासवर्ज्यत्वम्—

त्यक्ताः सर्वैः शुक्लेज्याजा अस्तं यातास्ते बाला ।

वृद्धाश्च स्युर्बाल्यं वृद्धत्वं सप्ताहं चाशाहम् ॥

चंद्रस्यैकं त्रिद्युः स्याज्जन्मर्क्षं मासोऽहर्नेष्टम् ।

चाद्योत्पत्त्योः स्त्रीत्रोज्येष्ठो नेष्टः स्याच्चांद्रो मासः २०

सौरादिमासज्ञानं, प्रकारांतरेण जन्ममासादीनां वर्ज्यत्वम्—

मासः सौरो जन्माख्यो यद्राशौ सूर्ये जन्मासौ ।

चांद्रे पक्षौ व्यस्तौ श्रेष्ठौ बाह्येवं वा जन्मर्क्षे ॥

केचित्प्राहुश्चान्यैर्जन्मदूर्ध्वं मासो नेष्टः स्या-

दुक्तश्चैवं यज्जन्मर्क्षं वा जन्माहो लग्नं वा ॥ २१ ॥

मासानां फलम्, एकादिज्येष्ठविचारः—

वा मासो नेष्टः पौषश्चैत्रः स्याच्चैत्रः पौषो वा ।

जीवक्षेत्रार्कं चाद्यं पक्षं हित्वोद्वाहे चारुः ॥

माघाद्वा वैशाखाद्वावाषाढस्य त्र्यंशः स्त्रीत्रो- ।

श्चैकज्येष्ठं स्याद् द्विज्येष्ठं मध्यं त्रिज्येष्ठं त्याज्यम् २२

क्षयमासाधिकमास, दक्षिणायननिषेध, कार्तिकीलग्नविचारः—

त्याज्यं हीनाधिक्यं मासो याम्ये चार्कस्तत्रोर्जे ।

कार्तिक्याः प्राग् वा पश्चात्पंचाहानि श्रेष्ठानि स्युः ॥

संध्यालग्नेऽत्राद्यैर्ये दोषास्ते वर्ज्या देवाग्रे ।

रम्ये स्थाने कालेऽतीते कार्यं वा वैवाह्यर्क्षे ॥ २३ ॥

विवाहनक्षत्राणि—

वैवाह्यर्क्षण्याहुर्मूलो मैत्रं पैत्र्यं ब्राह्माद् द्वे ।

स्वात्याहिर्बुध्याद् द्वे वैश्वं पादोनं चार्यम्णो द्वे ॥

वैश्वांत्यो भागस्तिथ्यंशो विष्णोर्भस्य द्वाविंशं ।

नक्षत्रं तत्रस्थैः खेटैः स्यात्प्राजापत्यं विद्धस् ॥ २४ ॥

नक्षत्रवेधः—

विद्धं सौम्यस्थैर्विश्वं पौष्णस्थैश्चोफा यामस्थैः ।

मैत्रं श्रस्थैः पितृयं हस्तस्थैश्चोभा शस्थैः स्वाती ॥

मूलस्थैरादित्यं भं क्रूरैः कृत्स्नं त्याज्यं सौम्यैः ।

पादः स्याद्वेधश्चाद्याध्योरंध्योर्द्व्यंध्योरन्योन्यम् २५

पादवेधः, ग्रहणनक्षत्रत्याज्यत्वम्—

अन्योन्यं वेधस्त्याज्यो नाडीलत्ताद्येषु स्याद्वा ।

यस्मिन् भे ग्रासः स्यात्तत्त्याज्यं चाषण्मासं नेष्टाः ॥

घस्राः स्वर्ग्रासे पूर्णे पादोने खंडेऽग्रावल्पे ।

ग्रासे चान्वष्टौ सप्तेष्वध्यम्यजाः प्राक् तत्खंडम् २६

त्याज्ययोगाः, क्षयाह, विष्टि, निशीथ, मध्याह्ननिषेधः—

खंडं वाद्यरूपं शो ह्येकोने विंशे योगे वर्ज्यो ।

गंशूवव्यान्त्याद्येष्ववाद्या नाड्यः षट्पंचांकांकाः ॥

षट् तिस्रो वर्ज्याः स्युर्वैव्यौ कृत्स्नौ पित्रोर्नाशाहो ।

विष्टिर्मध्याह्ने घट्यास्त्रयं शो वा रात्र्यर्धे निंद्यः ॥२७॥

देशपरत्वे निंद्ययोगानां परिहारः, वृद्धिक्षयतिथिदग्धतिथि,
मीनार्क-त्याज्यत्वम्—

निंद्या योगा वारक्षाह्नां योगे ये चार्यैरुक्ता ।

यस्मिन् यस्मिन् देशे तस्मिन् तस्मिन् देशे ते वर्ज्याः ॥

मृत्याख्या योगा यात्रादौ वर्ज्याः स्युर्नोद्वाहादौ ।

वृद्ध्याख्यं हीनाख्यं दग्धाहश्चार्को मीने वर्ज्यः ॥२८॥

क्रांतिसाम्य, (व्यतीपात-वैधृति)गंडांत-विचारः—

वर्ज्यौ द्वौ पातौ वैव्यौ चंद्रार्यम्णोः क्रांत्योः साम्ये ।

चक्रे भार्द्धे भाहर्लभैर्गंडांतं त्रैधं नेष्टम् ॥

पौष्णाश्विन्योरश्लेषापित्रोश्च ज्येष्ठानिर्ऋत्यो- ।

मध्यं नाडीवेदाख्यं वेदार्धं पूर्णाद्योस्तिथ्योः ॥ २९ ॥

लग्नगंडांतं, वर्षादेः संधिकालनिषेधः—

तिथ्यंते भांते योगांते वादौ घट्येका नेष्टा ।

मीनाव्योर्नाडी गंडांतं तन्मेषात्तुर्ये तुर्ये ॥

शेषेषु स्यान्नाड्याः षष्ठांशो वर्षादेः षष्ठ्यंशः ।

संधेः कालो वा हीनः संधेः संधिः सर्वैर्नेष्टः ॥ ३० ॥

प्रहरार्ध-कुलिकादिज्ञानम्—

नेष्टास्तिग्मांशोर्वेदाग्र्यश्वीष्वष्टाग्र्यंगाख्यास्ते ।

यामार्धाश्चाहि स्युस्तिथ्यंशैः शन्यर्धं वर्ज्यं स्यात् ॥

मन्वर्कांशेभांगाब्धिद्वयाख्यैर्व्यर्कै रात्रौ लत्ता ।

राह्वर्कारार्किभ्यो विंशार्कग्रीभेष्वक्षेषु स्यात् ॥ ३१ ॥

हरायुधपातैर्कार्गलसंक्रांतिकालवर्जनम्—

ऋक्षं यत्सांगंशूवैव्यैद्राणां योगानामंते ।

तत्रस्थे चंद्रे पातोऽसौ वर्ज्योऽथो निंद्ये योगे ॥

सूर्यर्क्षात्सद्वाविंशर्क्षोऽजस्थोऽब्जो नेष्टो भानोः ।

संक्रांतेश्चाहस्त्वन्यैः प्राक्पश्चाद्भूपाख्या नाड्यः ३२

कालहोरा-वारप्रवृत्तिः—

नाड्यो वारप्राप्तेर्द्विग्रा बाणाप्ता होराधीशाः ।

वाराधीशाद्या भास्वच्छुक्रज्ञाब्जैनीज्याराः स्युः ॥

साह्र्यामिन्यर्धे सार्धेद्राभिर्नाडीभिर्युक्ते ।

नाडीतिथ्यंशैः संयुक्ताभिर्वाराप्तिः शश्वत्स्यात् ॥ ३३ ॥

• देशाचारविचारः—

शश्वच्चिंत्या देशाचारा यस्मिन् देशे ये धर्माः ।

ते नो वर्ज्या भाद्रस्याद्यायां दिक्तिथ्यां कौडिन्यः ॥

तज्जानामुद्राहं श्रेष्ठं स्माहैवं कश्चिन्मार्गे ।

मासे कस्मिंश्चिद्देशे तौ संस्मर्येते नो अन्यैः ॥ ३४ ॥

षड्वर्गानयनम्—

अन्ये ये दोषा नोक्तास्ते लोकाद्द्रष्टव्याश्चाथो ।

मंशुर्जश्वंसूर्यो ज्ञः शुर्मजीशौ सौरिर्जीवः ॥

मेषादीशास्ते चांशेशाश्चौजे सूर्येद्रोहोरे ।

युग्मे चंद्रार्यम्णोर्दृष्काणाश्चाद्येष्वंकेशानाम् ॥ ३५ ॥

अंकांशानां मेषश्चैणास्यस्तौली कर्कश्चाद्याः ।

अकांशाः स्वात् ज्ञेयाः शुक्रज्ञेज्यैन्यारांशा युग्मे ॥

पंचाद्रयष्टेष्विष्वाख्याश्चौजे ते व्यस्तस्थाः क्षेत्रं ।

होरा त्र्यंशो नंदाशोऽकांशस्त्रिंशोऽयं षड्वर्गः ॥ ३६ ॥

Centre for the Arts

वर्गो ज्ञेयः खेटस्य स्यात् यो यस्योक्तः स श्रेष्ठः ।

सन्मित्रस्वस्थः प्राग् लग्ने द्वयंग्रौभेऽन्यांशः कुर्यात् ।

नाशं चाद्वयंग्रौ कन्या तौली चापी पुंयुग्मांशः ॥

शस्तस्ते नंदांशा नो साज्जकूराः सौख्यं दद्युः ॥ ३७ ॥

दृष्टिविचारः । जन्मनि सकूरराश्यंशस्य निषेधः—

दद्यादायुर्भर्तुश्चांशेशोऽंशं लग्नं पश्यन् वा ।

प्राप्तस्तद्व्यांशास्ते शोऽंशास्तं लग्नास्तं बध्वाः ॥

लग्नेशो लग्नं चैवं पुंसः श्रेष्ठं कुर्यान्नार्याः ।

अस्ताधीशश्चास्तं चेदंशादेर्मुख्या स्याद् दृष्टिः ॥ ३८ ॥

दृष्टिर्न स्यात्लग्ने खेटानां द्वित्र्यष्टांत्यस्थाना-

मंशास्ताभ्यां शुद्धं लग्नं पुंनार्योरायुर्वृद्धौ ॥

तद्धीनं रिष्टायोत्पत्तौ योऽशः स क्रूरोऽस्मिन् स्यात् ।
चंद्रस्थे नेष्टं लग्नस्थेऽप्योजस्वी चेन्नाऽसौ स्यात् ॥३९॥

भर्तृयुग्मयोगविचारः—

स्याच्छीघ्रं लग्नं सांशं वर्ज्यं नके जूके चंद्रे ।

लग्ने तूर्णे चैवं चंद्रे योषित्वेदृष्टे स्यात् ॥

कामिन्याः पुंयुग्मं चेत्केन्द्रे यायी चौजस्वी वा ।

युग्मेऽङ्गे क्रूरैर्दृष्टे चेत्सौम्यैर्दृष्टोऽङ्गो न स्यात् ॥४०॥

लग्नद्रेष्काणनवांशपतानां षडष्टमवर्जनं, ग्रहस्पष्टीकरणम्—

न स्यादायुर्लग्नेऽष्टस्थे षष्ठे वा दंपत्यो-

श्वैवं द्रेष्काणेशे चांशाधीशेऽथो याता नाड्यः ॥

मध्यांशैर्निघ्नाः सर्वाभिर्लब्धं चांशाद्यं हीने ।

याते खेटे स्वं हीनं चांशाधिक्ये खेटः स्पष्टः ॥४१॥

अयनांशलग्नष्टकालानयनम्—

स्पष्टः शाको वेदच्छंदोब्ध्यूनः षष्ठ्याप्तोऽशाः स्युः ।

तैर्युक्तौ लग्नाकौ कृत्वा रात्रौ भार्धाढ्यं सूर्यम् ॥

भानोर्भोग्यांशैर्निघ्नं स्वं भं लग्नस्यांशैर्भुक्तैः ।

खाद्याह्योर्योगश्चांतर्लगाढ्यः कालः स्याच्छुद्धः ४२

नवमांशोपरिलग्नस्पष्टीकरणम् वर्गोत्तमफलं च—

शुद्धं लग्नं स्यादेवं दिग्भिर्निघ्ना रामैर्भक्ताः ।

नदांशा भुक्ता लग्नस्य त्रिंशांशाः स्पष्टा ज्ञेयाः ॥

काले साध्येऽशस्यादौ त्र्यंशं चापस्य त्र्यंशार्धं ।

दद्याद्वा वर्गश्रेष्ठादन्यं चांत्यांशं नो लग्ने ॥ ४३ ॥

अस्तंगतलग्नेशादेर्निषेधः—

लग्नेशोऽस्तं याते पुंसो नेष्टं द्यूने वध्वाः ।

सौम्ये वा कन्यापुंयुग्मांशौ नेष्टौ चान्यैर्मध्यौ ॥

यस्मात् ज्ञो भास्वद्रश्मौ वर्ती शश्वच्चोपाकृत्वं

गच्छत्यस्माद्वा लग्नेशश्चांशाधीशः स्यान्मध्यः ॥४४॥

मध्यमफलग्रहस्य सौम्यदृक्कालादिवलवशाच्छ्रेष्ठत्वं, क्रूरदृक्-
नीचादिवशादनिष्टत्वं, चोत्तमाधमभेदेन रेखाप्रदाग्रहः—

मध्यः खेटः कालाद्यैश्चौजोभिर्युक्तः श्रेष्ठश्चेत् ।

सौम्यैर्दृष्टः स्यात् क्रूरैर्दृष्टो नीचादिस्थो नेष्टः ॥

एवं श्रेष्ठोऽपि स्यान्मध्यरूपायाष्टारिस्थौ श्रेष्ठौ ।

सूर्याकीं शेषस्थौ मध्यौ वर्ज्यौ लग्नद्यूनस्थौ ॥ ४५ ॥

लग्नद्यूनाष्टस्थो भौमो वर्ज्यः कर्मस्थोऽप्यन्यैः ।

शत्रुत्रयायस्थः श्रेष्ठोऽन्यस्थो मध्योऽथो जीवज्ञौ ॥

रिप्फद्यूनाष्टस्थौ वर्ज्यावन्यस्थौ श्रेष्ठावन्यैः ।

रिप्फे मध्यौ शुक्रस्त्याज्योऽष्टारिद्यूनार्काग्निस्थः ॥४६॥

अर्काग्र्योर्मध्योऽन्यैः शेषेषु श्रेष्ठो द्वित्रयायस्थः ।

चंद्रः श्रेष्ठोऽन्यैश्चांबुस्थो मूर्त्यष्टारिस्थो वर्ज्यः ॥

शेषस्थो मध्यो राहुः केतुश्चांबुद्यूनाद्यस्थौ ।

नेष्टौ सौरेणान्यैस्तुल्यौ जीवो मध्यो वा द्यूने ॥४७॥

चंद्रान्वितराहुकेतुवर्जनं, दोषाणां चादोषत्वम्—

द्यूने चंद्रो नेष्टः केतोश्चागोर्लग्नाद्वंधुस्थः ।

केतुर्मध्यः स्याद्दोषाणां लक्षं हंतीज्यः केंद्रे ॥

घूनं हित्वा शुक्रो भूम्नश्चैवं ज्ञो यैः सद्योगैः ।

ये दोषा बाध्यन्ते तत् ज्ञैः सम्यक् चिंत्यास्ते योगाः ॥४८॥

कियद्गहरेखायां लग्नं कार्यं, नंदादियोगानां फलम्—

योगैस्तैः पंचांगादीन् संशोध्यार्यैर्लग्नं देयम् ।

बाणैः खेटैः श्रेष्ठैः शस्तं वेदैर्मध्यं तलग्ने ॥

ज्ञे नंदः शुक्रे भद्रो जीवे जीवो जीवज्ञाभ्यां ।

जीमूतः काव्येज्याभ्यां स्थाणुर्जेयो विच्छुक्राभ्याम् ४९

शुक्रज्ञेज्यैः संजेयो नंदे कन्योढा पृथ्वीशं ।

पुत्रं सूते भद्रे सा देवीशब्दं प्राप्नोति द्राक् ॥

जीवेऽपि श्रीयुक्ता धर्माढ्या सा जीमूते नमुः ।

पुत्रान् दृष्ट्वा भर्त्रा सार्धं प्राप्नोत्यन्ते देवत्वम् ॥५०॥

दैवाज्जातश्चेदुद्वाहः स्थाणौ सा सत्पुत्राढ्या ।

वर्गस्यौन्नत्यं कुर्याज्जेये हीनज्ञातेर्जाता ॥

सैश्वर्यं सौभाग्यं चेत्यूढा संजेये सद्भोगान् ।

भुक्त्वा क्षमापालं पुत्रं दृष्ट्वान्ते याति स्वर्लोकम् ॥५१॥

शुभाशुभयोगानां निर्देशः । व्यालादियोगफलम्—

लोकात् ज्ञेया अन्ये ये शस्ता योगाश्चाथो निंदाः ।

लग्नेऽर्के व्यालो भौमे पातालमुख्यः कोणे क्षीणः ॥

राहौ ध्वांतः केतौ कालस्तेषूढा सा वैधव्यं ।

चायच्छत्याचार्यैस्ते योगा वर्ज्या भावेऽपि स्युः ॥५२॥

भावसंधिसाधनं, लग्नजन्मराशितोऽनिष्टलग्नानि—

भावाश्चित्याश्चार्काद्यद्वद्रात्र्यर्धं तद्वलग्नान् ।

वा कृत्वा भूयस्तस्मात्तन्नाडीभिर्लग्नं साध्यम् ॥

तत्तुर्यं स्याद्भाधोने ते तत्कालं जायेयाताम् ।

द्यूनव्योमाख्ये लग्ने तलंकालग्नैः संसाध्यम् ॥ ५३ ॥

संशोध्यं लग्नं तुर्यात्तुर्यं चास्तान्मध्यादस्तं ।

खं लग्नाच्छेषत्रयंशं द्विर्द्विर्दद्यादाद्येष्वेवम् ॥

भावा रिप्फाद्यैक्यं तत्खंडं संधिस्त्वेवं सर्वे ।

संधौ खेटः शून्यो भावांशस्थो भावोत्थं कुर्यात् ॥ ५४ ॥

कुर्यात्संधेरुनाधिक्यं प्राप्तो भावाधीनं स्वं ।

पाकं यातैष्यं चाथो भावोत्थं श्रेष्ठ्यं न ग्राह्यम् ॥

तद्दोषास्त्याज्याः स्युर्दपत्योर्लग्नेदुस्थानाभ्यां ।

रिप्फं छिद्रं लग्नं वित्तघ्नं चासुघ्नं चोद्वाहे ॥ ५५ ॥

भवनदोषाः—

उद्वाहे वर्ज्यं छिद्रं गोकूर्पी त्यक्त्वा जन्मर्क्षा-

लग्नाद् यौ रंध्रेशावष्टस्थौ लग्ने तद्राशींस्तान् ॥

चांशान् जह्याद्वा खेटः स्वोच्चादिस्थः सद्भावोत्थं ।

नो हंतीत्येवं चानिष्टं याप्यं [साम्यं] कुर्यात्खेटोऽसौ ५६

घटीलग्न-गोरजलग्नप्रशंसा—

खेटोऽसौ नीचादिस्थो नेष्टः स्यात्ते संध्यालग्ने ।

नेष्टा हि श्रेष्ठाश्चाज्ञातोत्पत्तीनां नाडीलग्नम् ॥

नो देयं तज्ज्ञैर्वा लग्नाशुद्धौ गोरेणूत्पन्नं ।

लग्नं ग्राह्यं शुद्धे लग्ने नो कार्यं संध्यालग्नम् ॥ ५७ ॥

गोधूलिकलग्नम्—

संध्यालग्नं शस्तं स्यात्संकीर्णानां वैवाह्यक्षैः ।

पंचांगैः शुद्धं यावत्खे गोरेणुमुख्यादीनाम् ॥

पंचांगाद्यैः शुद्धं मूर्त्यष्टारिस्थं चंद्रं हित्वा ।

कैश्चिद्भौमोऽष्टाद्यास्तस्थो वर्ज्यः शुक्रोऽष्टारिस्थः ५८
अष्टारिस्थो लग्नेशो वर्ज्यश्चास्तं प्राप्तो नान्यैः ।

ते वर्ज्या यस्माद् धूने सूर्ये श्रीपेणास्मिन् लक्ष्म्याः ॥
उद्वाहश्चाकारि ग्राह्यं सार्कं सौरे तद्वारे ।

चान्यैस्त्यक्तं शन्यर्द्धाद्यामार्द्धाद् व्यर्कं देवेज्ये ॥५९॥

ग्रंथसमाप्तिः, प्रणामपूर्वं गणेशस्मरणम्—

देवेज्ये पूर्णाब्दे भे, पूर्णव्योमैर्द्राढ्ये साब्धौ

पूर्णाब्धौ शाके प्राप्ते, पूर्णैकेऽर्के, जीवे वारे ॥

पौषे पूर्णायां पूर्णे चंद्रे पुष्ये पूर्णं प्रोक्तम् ।

वैवाह्यं कर्मेदं नाडीमाने नत्वा हेरंबम् ॥ ६० ॥

स्ववंशपरिचयः—

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

श्रीगौडज्ञातिजातो द्विजवरतिलकः श्रीजगन्नाथशर्मा ।

तत्सूनुः श्रीमहीनद्युदधियुतितटस्तंभतीर्थाधिवासी ॥

रामः पीतांबरेण द्विजचरणनतेनार्थसारं सुबोधम् ।

तज्जेनोद्वाहसंज्ञं लघुपटलमकारीशरामप्रसादात् ॥६१॥

॥ इति श्रीमद्गौडज्ञातीयपंडितरामात्मजेन पीतांबरेण
विरचितं नाडीमानविवाहपटलं संपूर्णम् ॥

IGNCA RAR
R- 237
ACC. No.

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

1103